

MÅRSLET... HER HVOR VI BOR

Testrup gamle smedje - Tegning: Kaj Christensen

**24 lokalhistoriske artikler
fra Mårslet sogn**

Mårslet Sogns Lokalhistoriske Forening

Tekst Hans Møller

24 lokalhistoriske artikler

Udgivet 2000

Fra bondesamfund til bysamfund

Mårslet var indtil 1960 et bondesamfund. Befolkningstallet, der i dag er godt 4000, var i 1955 på ca 1200, og endnu var tre fjerdele af sognets beboere beskæftiget ved landbruget.

Omkring år 1900

Ved århundredskiftet boede der ca 1200 i sognet, men dengang var så godt som alle beskæftiget ved landbruget. Endnu ved århundredskiftet havde købstaden Århus monopol på al handel og håndværk, så der måtte dengang ikke være handlende i byen, og der måtte kun bo de håndværkere, der var nødvendige for landbruget – dvs. smed, karetmager og måske sadelmager.

At der ingen butikker var, var rigtig nok. Det eneste brud på handelsmonopolet synes at have været møllerkonen på "Møllergården", der efter møllens opførelse i 1885 var begyndt at bage sigtebrød og grovbrød, som hun afsatte til landsbyens beboere. Det med fastboende håndværkere tog man derimod ikke så tungt på - Mårslet havde før århundredskiftet foruden smed, karetmager og sadelmagere også snedkere, tømrere, murer, hjulmand, træskomand, skræddere og vævere. Allerede i 1864 – da konfektion var et ukendt begreb og al tekstilfremstilling var hjemmeindustri – nævnes i Mårslet 6 skrædderpiger og 6 linnedvævere.

Midten af 1800-tallet

Lad os gå lidt længere tilbage i tiden. Før midten af 1800-tallet var alle gårde i sognet ejet af baronen på Vilhelmsborg – bønderne var ansat som fæstere. Bonden overtog en gård med bygninger, redskaber og besætning og betalte herfor baronen et indfæstningsbeløb, og han skulle også betale en årlig leje – landgilde., Bonden skulle svare for det overtagne ved fæstemålets ophør. Dertil kom, at bonden var forpligtet til at yde hoveri til herregården. – Mårslet var dengang et stillestående samfund uden nogen selvstændighed og uden noget initiativ.

Sognerådet var oprettet i 1842. Baronens og sognepræstens selvskrevne medlemmer, og derudover var der 9 valgte medlemmer – alle mænd og alle bønder. Sognerådet skulle tage sig af vejvæsen, skolevæsen og fattigvæsen. Seks år efter sognerådets oprettelse

udbrød tre-årskrigen 1848-50, og det blev i disse år helt andre opgaver, der kom til at beskæftige sognerådet i det nu besatte Mårslet. Sognerådets arbejde kan følges gennem den bevarede sognerådsprotokol, og det, der præger hele perioden, var sammenholdet og samarbejdet i sognerådet – og det smittede i høj grad af på sognets øvrige bønder, så man i fællesskab ved at stå sammen kom igennem krisen og krigen. De unge bønder, der som soldater havde deltaget i krigen i Sønderjylland 1848-50, havde under deres fravær oplevet og set meget, og de kom nu tilbage med nye ideer til landsbyen. Ånden fra 48 var noget, man længe talte om i samfundet.

En fri bonde

Sammenholdet under krigen havde modnet bønderne, så der begyndte at ske noget i det før så stillestående samfund. Her fra midten af 1800-tallet begyndte bønderne at købe deres fæstegårde af baronen til selveje. Vilhelmsborgs ejer fik derved penge fri til at betale sin nye avlsgård, der blev opført i 1855 – den som står der endnu i dag – og de nu frie bønder, ja, ved aktivitet og virkelyst fik de sat gårdenes udbytte betragtelig i vejret.

Lige da det var begyndt at gå så godt, kom krigen i 1864, og Mårslet blev igen besat med preussiske soldater. Sognerådet koordinerede igen, og samarbejdet i sognet modnede bønderne endnu mere, så i fællesskab kom man også styrket ud af denne krise og krig. - Som vi også har set det under anden verdenskrig i forrige århundrede, er der ikke noget, der kan få en nation til at hænge sammen som en krig. Det synes som om nederlaget i 1864 kom til at virke yderst stimulerende, vække de slumrende kræfter og give hele befolkningen en ny fælles vilje.

Højskolen og Sparekassen

Som en direkte følge af krigen i 1864 oprettedes i 1866 Testrup Højskole og samtidig den Skytte- og Gymnastikforening, der lever videre i dag i Mårslet under navnet TMG. Fornyelsen fra folkehøjskolen blev vigtig for landsbysamfundet. Bonden havde nu råd til at sende sine børn et halvt eller et helt år på højskole. Ikke bare stræbte bonden i disse år efter materiel og åndelig frigørelse, men også økonomisk, og hertil bidrog i 1871 oprettelsen af Mårslet Sogns Spare- og Lånekasse, der hjalp med til at konsolidere bondens pengeøkonomi, og Sparekassen skulle samtidig være en hjælp til bønder og husmænd til at modstå eventuelle dårlige tider.

Landbrugets fede år

Langt ind i 1870'erne var der højkonjunktur i kornhandel. Det var landbrugets fede år. Alle bønder fik i den periode penge mellem hænderne og mere tid til at bruge dem. Der blev dyrket korn på Mårslets marker – ja, så meget korn, at vi ikke selv var i stand til at forbruge det. Overskudskornet gik til eksport, og her var det en stor hjælp, at den jyske længdejernbane var åbnet midt i 60'erne. Nu kunne kornet køres på jernbanevogne helt frem til Hamborg. Men jernbanevogne med korn til Hamborg kørte jo ikke tomme tilbage – og det skabte næsten panik blandt bønderne, da returvognene fra midten af 1870'erne kom tilbage med *korn* – korn fra Ukraine og fra de kæmpestore amerikanske lagre. Og det var korn til priser, som Mårslet-bonden slet ikke kunne konkurrere med.

Omlægning af landbruget

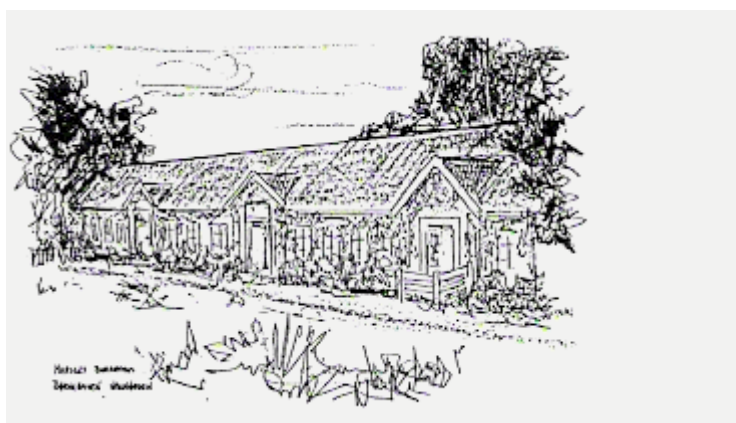
Det udenlandske billige korn gav øjeblikkelig krise i landbruget. Der var kun ét at gøre – at lægge hele landbruget om. Fra kornavl til husdyrbrug. Der havde også været husdyr på gårdene, mens der blev dyrket korn, men det var mest til eget brug – mælk og kød til husholdningerne.

Da køerne rykkede ind på gårdene, blev der behov for oprettelse af et mejeri i byen, fordi man ikke ude på gårdene selv var i stand til at bearbejde mælken til et ensartet kvalitetsprodukt. Herregårdssmør kostede for eksempel en halv gang mere end det bondefremstillede smør. Her kom bøndernes sammenhold og samarbejde til at stå sin prøve i praksis, og det lykkedes for bønderne at få oprettet et Andelsmejeri i Mårslet i 1885 – kun tre år efter, at landets første Andelsmejeri var etableret. Mejeriet lå midt i Mårslet, hvor i dag Citi-kiosken holder til. Senere fik bønderne i fællesskab oprettet en Foderstofmølle – i det endnu bevarede røde hus på hjørnet af Langballevej og Hørretvej, og sammen med bønder fra andre sogne fik man oprettet et slagteri i Odder

Da landbrugskrisen var ved at være overstået, blev jernbanen Odder-Århus anlagt i 1884. Ved den nyopførte stationsbygning var der dengang både pakhus og kvægfolde, og kreaturtransport på Odderbanen var da en daglig foreteelse. Der blev også bygget en kro med en rejsestald ved stationen. I 1911 blev kroen omdannet til et Afholdshotel. Hotellet nedbrændte i 1969 og blev ikke siden genopført.

Facaden af skolen fra 1885.

I 1931 blev der i bygningen kommunekontor, og efter kommunesammenlægningen blev huset i 1972 omdannet til Borgerhus

Nye initiativer

I 1885 lod sognerådet to nye skoler opføre i Langballe og i Mårslet. Skolen i Mårslet er vor nuværende Borgerhus, der fra 1931, da vor nuværende skole blev bygget, og frem til kommunesammenlægningen i 1970 blev brugt som kommunekontor.

Sognets beboere var i stor grad selvforsynende, men man savnede i byen mulighed for at kunne købe dagligvarer. På grund af købstadens monopol på handel måtte der ikke oprettes en butik i Mårslet – men det ville jo ikke være forbudt at stifte en forening, at lade denne forening tage varer hjem og derefter lade dem uddele – *uddele*, ikke sælge, for det måtte man ikke – til foreningens medlemmer! Det gjorde man så, stiftede en forening – Mårslet Brugsforening i 1886. Foreningen lod huset på Tandervej 6 opføre og ansatte en mand til at uddele varerne til medlemmerne. Der var ikke butiksvinduer i den første Brugsbygning, for man ville jo ikke provokere. At der også har været brug for et samlingssted i 1886, kan ses af papirerne fra Brugsens stiftelse, for her fremgår det, at der i bygningen også skulle indrettes en sal med plads til 100 mennesker "uden trængsel" – salen er i dag indrettet til pizzeria, mens de første "butikslokaler" i dag bruges til beboelse.

Det var fuldt lovligt, det man gjorde, selv om det jo var en omgåelse af Århus' monopol, som efter århundredskiftet heller ikke mere kunne opretholdes og derfor blev ophævet i 1903. Straks blev der etableret købmandsforretninger i Mårslet, Hørret og Testrup og dertil kom andre handlende – så Mårslet blev da et stærkt lokalsamfund med sit eget indre liv og kun få kontakter til købstaden.

Men bøndernes virketrang var ikke slut. I 1888 oprettedes Mårslet Sygekasse, som først ophørte efter kommunesammenlægningen i 1970.

I Testrup var der oprettet en friskole, og for at sikre børn nok til skolen lod den kreds af mænd, der stod bag Friskolen, i 1888 opføre et børnehjem i Mårslet. Det er det gule hus på Testrupvej vest for skolens indkørsel, og Mårslet Børnehjem kom til at virke frem til 1938.

Det var den voksende pengerigelighed i anden halvdel af 1800-tallet, der havde muliggjort bøndernes mange frugtbare initiativer.

Krigene gjorde det

Det var 1800-tallets to krige, der havde modnet sognets bønder, så de i fællesskab ved samarbejde og sammenhold kunne skabe et helt nyt Mårslet. Fra århundredskiftet og frem kunne bønderne nu begynde at nyde, hvad de i fællesskab havde skabt.

1900-tallets to krige mærkedes ikke meget i lokalsamfundet. Befolkningstallet steg, og var før den store krise i 1930'erne oppe på 1500, men så faldt det drastisk, og først i 1955 havde sognet igen 1200 indbyggere – det samme som ved århundredskiftet.

De nye tilflyttere

Lukningen af Andelsmejeriet i 1948 var vel det første varsel om, at lokalsamfundets tid var ved at være forbi. Den tilflytning af byboere, der begyndte omkring 1955, var i de første år så jævn, at de gamle beboere kunne nå at sige goddag til de nye – og at optage dem i byfællesskabet. Overgangen fra bondesamfund til bysamfund har næppe været ret mærkbart i Mårslet, fordi det lykkeligvis blev en glidende overgang, hvor de gamle blev siddende på posterne i foreningslivet til de nye var klar til at tage over og videreføre landsbysamfundet i bevidsthed om fællesskabets betydning – fællesskabet, som også ved det nye årtusindskifte fortsat præger Mårslet og mårsletteren.

Livet på Møllegården

Møllen er væk, og det har den været i 100 år. Kun navnene "Mølleparken", "Andelsboligfællesskabet Møllegården" samt MØLLEGÅRDENS stuehus på Obstrupvej 12 minder os i dag om, at her lå engang "Mårslet Vindmølle og Bageri".

Omkring 1880 blev der af Præstegårdens jorder, der dengang var ejet af baronen på Vilhelmsborg, udstykket noget jord, der var beliggende nord for Obstrupvej og vest for nuværende præstebolig. Nærmest Præstegården solgtes en lod til Jordmoderboligen (i dag Spejderhuset, Obstrupvej 6), mens resten af udstykningen, ca 33. tdr. land, købtes af møller *Hans Jensen* og hans kone *Maren*, og her byggede ægteparret deres gård MØLLEGÅRDEN.

Den yderste marklod af MØLLEGÅRDENS jord – helt op til Tranbjerggårdens marker - blev dengang kaldt "epidemijorden". Stedet var udset til kirkegård i tilfælde af, at en epidemi skulle ramme landsbyen. Men faren for epidemi må være drevet over, for jorden

solgtes nu til landbrugsjord. Kort tid efter købte *Hans Jensen* endnu 7 tdr. land jord – dels fra Præstegårdsjorden og dels fra Jordmoderboligen.

Før *Hans Jensen* slog sig ned i Mårslet, havde han i 8 år haft forpagtningen af Silistria-Vandmølle. I 1885 blev MØLLEGÅRDENS stuehus bygget, og nogle år efter kom ko- og hestestalden til. Det må formodes at Vindmøllen blev opført samtidig. Den lå 50 meter nordvest for stuehuset. På Egnsarkivet findes der billeder af MØLLEGÅRDEN med den store mølle.

Hans Jensen KALDTE NU SIN GÅRD "Mårslet Vindmølle og Bageri", for udover at påtage sig at male korn for Mårslet-bønderne, så var hans kone *Maren* begyndt at bage sigtebrød og grovbrød, som hun solgte til landsbyens beboere. Ud over Mårslet Brugsforening, der var stiftet i 1886, var der ingen butikker eller handlende i landsbyen – Mårslet lå indenfor det "læbælte", der som en ring lå udenom Århus By for at beskytte handel og håndværk i købstaden, så *Marens* initiativ var nok dengang lige på kant med loven.

En aften under et kraftigt stormvejr omkring år 1900 kunne *Hans Jensen* ikke få standset de løbske møllevinger. Lejerne brændte sammen, der gik ild i møllen og den nedbrændte til grunden. Der blev ikke senere opført nogen anden mølle i stedet, hvorfor såvel mølledriften som *Marens* brødbagning ophørte. Ægteparret fortsatte med ordinær landbrugsdrift frem til 1912, da de efter 27 år på MØLLEGÅRDEN solgte deres gård til gårdejer *Anton Borbjerg* på Obstrupgård.

Søren og Marie Rasmussen

Borgbjerg solgte to år senere i 1914 MØLLEGÅRDEN til den kun 24-årige *Søren Rasmussen* fra Randlev. Efter konfirmationen var han kommet ud at tjene og havde uddannet sig indenfor landbruget. Efter sin soldatertid, som han aftjente som dragon i 1911-13 i Århus og Randers, giftede han sig med 22-årige *Marie Jensen*.

Kort efter brylluppet købte ægteparret MØLLEGÅRDEN i Mårslet. Udstyret med 500 kroner som en startkapital fra forældrene begav *Søren Rasmussen* sig til Mårslet for at handle med *Anton Borbjerg*. Handelen kom i orden. Gården blev købt for 43.400 kr., hvortil kom den på ejendommen hvilende byafgift, der kapitaliseret over 25 år beløb sig til 8.859 kr. – sammenlagt en gevaldig stor sum penge dengang. Købekontrakt og skøde fra 1914 findes i dag på Egnsarkivet.

Da *Marie* første gang så MØLLEGÅRDEN, udtrykte hun ønske om snarest mulig at få det gamle stuehus revet ned og et nyt bygget i stedet for. Det lovede *Søren* hende, men først måtte staldene indrettes, og der skulle også købes køer, grise og heste – der blev

ikke dengang penge tilovers også til et nyt stuehus, og det blev der for øvrigt heller ikke siden.

Kort før jul 1918, da *Søren* var på Mårslet Station, var han ikke opmærksom på, at to tog var ved at krydse hinanden. Han faldt og blev kørt over af det ene tog, hvorved han mistede sit ene ben. At han således resten af livet kun havde et ben, gik heldigvis ikke ud over hans gode humør og livssyn.

Engang i 30erne var *Søren Rasmussen* så uheldig at tabe sin tegnebog med indhold i svinestalden. Den indeholdt udbetalt forskud fra mejeri og slagteri. Grisene åd tegnebogen, og kun den omstændighed, at provst Thøger Rugholm tilfældigvis dukkede op i stalden og så grisene æde de sidste sedler, bevirkede, at Nationalbanken erstattede de mistede pengesedler.

MØLLEGÅRDEN havde både karle og piger. Der blev installeret telefon – Mårslet nr. 41 – og omkring 1927 anskaffede *Søren Rasmussen* sig som den anden i landsbyen en radio, et krystalapparat med højttaler og høretelefoner. Nogle af karlene havde en grammofon. Når den blev trukket op med et håndsving, kom musikken skrattende ud gennem en tragtformet højttaler, der stod oven på grammofonen. Også en bil blev det senere til. For 2000 kroner købte *Søren Rasmussen* en HGFer, som familien havde megen glæde af.

I 30erne blev også MØLLEGÅRDENS drift stærkt påvirket af den store landbrugskrise, men *Søren* kom helskindet igennem – selv om det i perioder var tæt på, at han ikke ville klare det.

Der kom i ægteskabet en dreng og to piger. *Marie* passede sit hjem og sine børn og deltog i udearbejdet på gården. Familien fik en stor vennekreds, og *Søren Rasmussen* var i perioder aktiv i det lokale andelsmejeri, i vandværket og i Odder Svineslagteri.

I 1932 tog sønnen *Erik* almindelig forberedelseseksamen med fine karakterer – hans eksamenspapirer ligger i Egnsarkivet. *Erik* ville gerne læse videre, men det var der ikke råd til i 30erne. Efter konfirmationen kom han ud at tjene, men vendte snart hjem og blev karl på MØLLEGÅRDEN, der dengang havde en besætning på to heste, 16 køer og 10 ungdreuer af rød dansk malkerace samt 40-50 svin.

I 1957 købte *Erik Rasmussen* gården af sin far for 109.000 kr. *Søren Rasmussens* helbred var ikke så godt mere, og i 1961 døde han. *Marie* blev boende hos sønnen på MØLLEGÅRDEN til hun i 1977 fik tilbudt en beskyttet bolig ved Plejehjemmet. Da *Marie* flyttede ind her, udbrød hun: "No fik a da et nøj stowhus" – og det var så med 63 års forsinkelse.

Mårslet var indtil 1960 et landsbysamfund med dengang kun 1285 beboere, men i midten af 50erne var byboere så småt begyndt at flytte til sognet. Sognerådet måtte

skaffe plads til nye boligområder og besluttede derfor, at MØLLEGÅRDENS jord skulle flyttes i inderzone. Det ændrede fuldstændig gårdens beskatningsgrundlag, og *Erik Rasmussen* blev derfor tvunget til at påbegynde frasalg til byggegrunde.

MØLLEGÅRDEN afgav først jord til en del af Præstegårdskvarteret. I 1968 søgte et konsortium sognerådet om tilladelse til opførelse af 31 enfamiliehuse og en tilhørende fjernvarmecentral på gårdens jord langs Obstrupvej. Tilladelsen blev givet, og i 1969 opførtes "Mølleparkens" første 8 huse. Der gik imidlertid nogle år, inden alle 31 huse i bebyggelsen var opført. Først i 1974 oprettedes grundejerforeningen i "Mølleparken". Så fulgte frasalg fra MØLLEGÅRDEN til "Baneleddet". Århus Kommune købte i 1977 i alt 68.000 kvadratmeter jord af *Erik Rasmussen* for mere end 800.000 kr.

Erik Rasmussen var ikke rask mere, og han ville gerne helt væk fra MØLLEGÅRDEN. Da han i 1984 solgte sine sidste 8 tdr. land jord sammen med gårdens bygninger til "Andelsboligfællesskabet Møllegården", flyttede han til Beder, hvor han døde i 1986.

Efter at Andelsboligfællesskabet havde fået tilladelse til nedrivning af de gamle bygninger, kunne opførelsen af de 12 andelsboliger påbegyndes. I september 1985 – i hundredåret for opførelsen af MØLLEGÅRDENS stuehus – blev der holdt rejsegilde over de første huse, og snart skød landets første bofællesskab på andelsbasis op omkring det gamle stuehus, der endnu er bevaret.

MØLLEGÅRDENS historie er kun et eksempel på, hvordan en gård og dens landbrugsjord i Mårslet er blevet forvandlet til et boligområde.

Historien om to huse

Godt og vel 50 år blev de to huse på Hørretvej 28 og 30, inden de måtte vige for KILDEVANGS gule ældreboliger, der blev opført i 1991.

Husene var bygget kort før anden verdenskrig af mejerist og murer *Johannes Jensen*, som i 1915 havde opført mejeriet på Hørret Byvej 6, "Hørret Elite Mejeri", som han drev i 10-12 år. Han boede nu på Hørretvej 29, hvor han i baghuset havde startet en margarine-produktion. Husene blev opført til to af sønnerne, *Per*, der var mejerist og *Erik*, der var murer.

Det nu forsvundne lille hus på Hørretvej 30

Per Bækkelund
Jensens hus var den gule bungalow på Hørretvej 28, hvis sidste ejer inden

nedrivningen var afdøde Anders Andersen. *Erik Bækkelund Jensen* var ugift, da hans røde murstens hus blev bygget – derfor behøvede huset ikke være så stort, for der kunne jo altid bygges til. Det skete bare ikke, og det var derfor det oprindelige "dukkehus", hvis sidste beboer var Richard Andersen, der omkring 1990 blev jævnet med jorden.

Den gule bungalow stod i maj 1943 ubeboet, da tyske soldater under besættelsen skulle indkvarteres i sognet, og tyskerne tog huset, som de brugte til kommandocentral. Der blev indrettet radio – og telegrafstation i huset, og i haven blev der opstillet et feltkøkken, hvorfra de menige soldater blev bispist.

Afholdshotellets sal, skolens gymnastiksal og Forsamlingshuset i Hørret var dengang beslaglagt af tyskerne til at huse de menige soldater. Befalingsmænd og officerer blev indkvarteret på sognets gårde, mens Præstegården måtte lægge rum til for de to øverstbefalende.

Men hovedkvarteret, kommandocentralen, var her i det gule hus, og foran huset mødte soldaterne daglig op til parade på Hørretvej. Det hele varede kun i 4 måneder. Soldaterne kom til Mårslet fra østfronten, og i august forlod de igen Mårslet for at drage videre til krigen i Italien.

KILDEVANGS gule ældreboliger pynter i dag i gadebilledet, men havde vi ikke haft et Egnarkiv, ville historien om de to huse allerede være glemt, men heldigvis blev der sikret billeder til arkivet inden nedrivningen..

Frysehuset på Tandervej

Mårslet, foreningernes by, blev en forening mindre i 1972, da medlemmerne af den dengang 25-årige forening MÅRSLET OG OMEGNS ANDELS-FRYSERI valgte at nedlægge foreningen og sælge Frysehuset til et andet formål.

Foreningen var oprettet i 1947 med det formål at modtage og opbevare kød og andre fødevarer til nedfrysning for andelshaverne. Det var på det tidspunkt, da der i mange landsbyer blev bygget tilsvarende fælles frysehuse, fordi så godt som ingen selv havde en fryseboks i hjemmet.

På den stiftende generalforsamling i maj 1947 blev der vedtaget vedtægter og valgt en bestyrelse, hvis første opgave var at finde en egnet grund til opførelse af et Frysehus. Murer *R.S. Lisbjerg* blev foreningens første formand.

Få dage efter købte bestyrelsen af *Karl Andersen*, Eskegårdsvej, det bageste af dennes have, der lå ud mod Tandervej. Foreningen overtog 270 kvadratmeter have med

frugttræer, stakit og hæk for 1.400 kr. Samtidig bestiltes et fryseanlæg til 41.000 kr., og i løbet af 1947 byggedes Frysehuset – nuværende Tandervej 3.

Med træskillevægge indrettedes i Frysehuset 150 frysebokse – halvdelen store rum og halvdelen mindre – som andelshaverne kunne leje til en årlig leje af 70 kr. for en stor boks og 45 kr. for en lille. I begyndelsen af 60'erne kunne lejen nedsættes, men da der omkring 1966 begyndte at blive tomme bokse i Frysehuset, måtte lejen igen sættes op, for at de årlige udgifter kunne dækkes.

Tandervej 3. Det tidligere frysehus - og siden 1990 byens tandlægeklinik

Til venstre for frysehuset lå Vandværkets hus og til højre Landbosparekassen

Frysehuset holdtes åbent alle hverdage fra 9-10 og desuden to eftermiddage mellem 16 og 16.30. En dame i byen blev ansat til Frysehusets pasning og vedligeholdelse, og i perioder var der ansat hjælp til afrimning af anlægget. Disse to var ansvarlige for, at temperaturen inde i Frysehuset konstant kunne holdes på minus 18-19 grader.

Foreningens årlige generalforsamling holdtes på Afholdshotellet, der var beliggende lige over for Stationen. Fryseanlægget kørte godt, så eneste punkt på dagsordenen var som regel valg til bestyrelsen. I 1960 måtte medlemmerne dog tage stilling til køb af en ny kompressor til 5.460 kr.

Da Afholdshotellet nedbrændte i 1969, blev de årlige generalforsamlinger flyttet til Beder Kro. På den første generalforsamling i Beder i 1969 blev graver *Laurits Mortensen* valg til formand – en post han bestred til foreningen nedlæggelse i 1972.

Efterhånden som egen fryser blev installeret i hjemmene, blev der flere og flere tomme bokse i Frysehuset. I 1972 var kun 62 af Frysehuset 150 bokse udlejet. Foreningens årlige indtægt kunne da bregnes til godt 5.000 kr., men udgifterne ville i bedste fald blive næsten 1.700 kr. højere.

På en ekstraordinær generalforsamling i september 1972 besluttede foreningens medlemmer ved en afstemning sig for at nedlægge foreningen, og bestyrelsen blev pålagt at sælge Frysehuset.

Det blev brødrene *Hans og Peter Anthon Sørensen*, der af bestyrelsen købte Frysehuset for et beløb af 10.000 kr.. de gik straks i gang med at indrette huset til Pølse- og Grillbar. Selve fryseanlægget solgte bestyrelsen for 1.000 kr. til en gartner fra Odder.

Efter Frysehusets anvendelse som cafeteria blev huset indrettet til kiosk – Superkiosken, der senere flyttede over gaden og etableret i den gamle Brugsbygning, Tandervej 6B. I 1989 husede frysehuset i en kort periode en Frugt- og Grøntbutik, men blev så i 1990 hjemsted for byens tandlægeklinik, da *John G. Andersen* åbnede praksis i Mårslet.

Foreningen MÅRSLET OG OMEGNS ANDELS-FRYSERI kunne i 1973 afholde afsluttende generalforsamling og fordele foreningens formue på godt 12.000 kroner mellem de tilbageværende 58 andelshavere. Efter fordelingen var der stadig 508 kr. tilbage, og disse penge blev skænket til byens spejderarbejde.

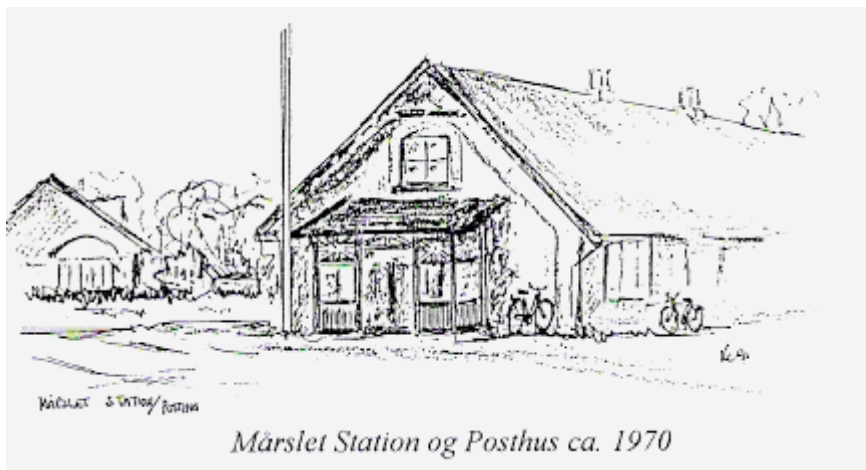
En epoke i Mårslet Sogns historie var ved nedlæggelsen af Frysehuset forbi, men erindringen om de 25 år, da huset på Tandervej 3 rummede flæskestege, jordbær, oksestege og andet godt, er bevaret, fordi Frysehusets forhandlingsprotokol, regnskabsbøger, skøder med videre i dag ligger opbevaret i Mårslet Egnarkiv.

En banes udvikling

19. juni 1884 startede den ordinære drift på den nyanlagte Odderjernbane – 3 daglige tog i hver retning. Der var indkøbt 2 lokomotiver og 8 personvogne til banen. Personvognene var hver indrettet med seks 2. klasses kupéer og fjorten 3. klasses, hvor kupéerne var forsynet med lyst malede træsæder med buet ryglæn. For 2. klasses passagerer var der endog varme i toget – og opvarmningen foregik ved, at man inden afgang stillede kasser med varmt sand ind i kupéerne.

I de første par år var Mårslet-beboerne meget rejselystne – Mårslet var faktisk i begyndelsen den største landstation hvad rejser angik. Men hovedformålet med den nye baneforbindelse var nu ikke passagertransport, men godstransport – transport af bøndernes landbrugsprodukter beregnet til eksport.

Samtidig med banens anlæggelse i 1884 blev der uddelt krobevillinger. Fra Mårslet havde høker *Niels Sørensen* søgt om tilladelse til at drive en stationskro. Det havde banens bestyrelse ingen indvendinger imod, blot der også blev anlagt en god rejsestald til opstaldning af heste ved kroen. Stationskroen blev bygget lige over for Stationen. I 1911 blev kroen omdannet til et Afholdshotel, hvis sidste ejer *Anker Kristiansen* solgte hotellet til *Låsby-Svendsen*, der i 1969 gik i gang med en renovering, men herunder nedbrændte bygningerne, og de er ikke senere blevet genopført.

Mårslet Station var én af de stationer på linien, hvor der ikke fandtes telefon i Stationsbygningen. I Mårslet var der i 1901 oprettet en Telefonforening, som banen i 1904 tilmeldte sig. Foreningens telefon – og byens dengang eneste – var installeret i Brugsens bygning på Tandervej 6 og havde telefonnummer 12 under Beder Central. I 1908 fik Stationen dog egen telefon – Beder nr. 11, og i 1911, da telefontrådene var nået til Mårslet, blev banen mellem de 12 abonnenter, Mårslet Central i første omgang fik plads til

Der var overkørsel ved jernbanen både ved Hørretvej og ved Langballevej. Mårsletboerne ønskede i 1917 at få overkørslen ved Hørretvej sikret med bomme. Først i 1920 kom bommene, men samtidig ville banens bestyrelse lukke overkørslen fra Langballevej. Det medførte protester og måtte dengang opgives – først for 50 år siden blev denne overkørsel lukket.

I 1913 blev der anlagt sidespor i Mårslet til foderstofforeningen "Kildevang" – andelsmøllen, der netop var oprettet. Samme år skete Odderbanens første store ulykke – ved udkørsel fra Mårslet station afsporede morgentoget, og 3 personvogne væltede. En person fik en flænge i hovedet ved at støde mod en lampekuppel, en anden fik hjernerystelse, men ingen ydre læsioner, og stationsforstander Mikkelsens kone slog sin venstre arm. De tilskadekomne blev sammen med togets lægetaske bragt til stationen, hvor der blev ydet førstehjælp. Inden aften var sporene igen ryddet.

Odderbanens første lokomotiver var dampdrevne – senere fulgte de dieseldrevne. I besættelsesårene 1940-45 måtte man klare sig med, hvad man havde, og det blev for en stor del de dampdrevne lokomotiver – nu bare fyret med tørv. I 1948 blev den første skinnebus indsat, og 20 år senere kom lynetterne.

I 1977 indførtes et takstsamarbejde med Århus Sporveje. Stoppestedet ved Mølleparken var etableret i 1973, og i 1989 kom stoppestedet ved Vilhelmsborg til.

Daglig passerer på hverdage mere end 60 tog Mårslet Station, der i dag fjernstyres fra Odder. Jo, der er sket noget på Odderbanen siden jernbanens start – og siden det i 1903 blev forbudt med spytning i toget og for få år siden også med tobaksrygning.

To gamle vejvisersten

På Langballevej, hvor Hovstien fra Jelshøj til Vilhelmsborg krydser vejen, står der på vejens nordlige side to vejskilte, der angiver retning og afstand til henholdsvis Mårslet og Langballe. Uden disse rød/hvide vejskilte langs vore veje ville vi have svært ved at finde rundt..

De to vejskilte hører moderne tid til – tidligere måtte man nøjes med mindre, og netop her på Langballevej, hvor Hovstien fører ned mod Vilhelmsborg, finder vi i krydset på Langballevejens sydlige side et par eksempler på gamle vejvisersten – to sten, som ikke mange har lagt mærke til, selv om man måske ofte går forbi dem.

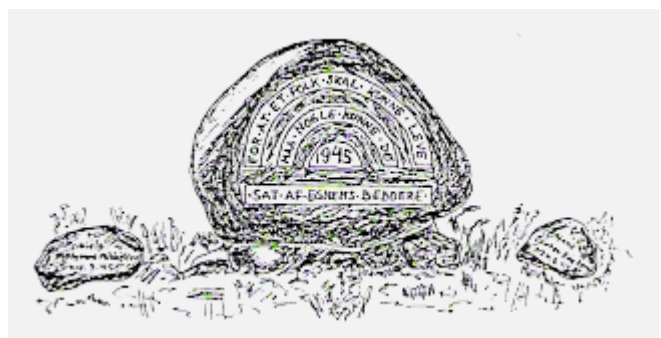
På hjørnet, der vender mod Langballe, ses en stor nedgravet sten. Oventil er stenen bearbejdet halvrund, og den utydelige tekst kan endnu anes – der står med skriveskrift: Vilhelmsborg. På det andet hjørne nærmest Mårslet står der en kløvet, aflang granitsten. Man kan se, at der på én af siderne er indhugget noget, og lader man fingrene følge skriften, kan man tyde navnet: Mårslet – skrevet med skriveskrift og med det gamle lange "s", der bestyrker antagelsen af stenens ælde-Tidligere sås også på stenen en pil, men den er ikke synlig i dag.

Placeringen af de to vejvisersten her på hjørnerne har været udsat. Trafikken af svingende store og brede markredskaber har flere gange revet "Mårslet-stenen" helt op af jorden, og for få år siden stak kun toppen af "Vilhelmsborg-stenen" op – og overkørsel havde presset det meste af stenen ned i jorden.

Gamle er de, begge stenene, men hvor gamle, ved vi ikke. Som vejvisersten har de tidligere haft en betydning – i dag er de kun minde om fortiden.

Mindestenene ved Ellemosevej

Når man fra Mårslet kører ad Ellemosevej mod Chr. Xs vej, ses i vejkanten på venstre side af Ellemosevej tre granitsten med

inskription – én stor og to mindre sten – flankeret af to træer.

Det er et mindstensarrangement, der blev anbragt her i efteråret 1945 til minde om to unge mænd, begge medlemmer af sabotagegruppe 8 i Århus, der et par måneder før krigens slutning her blev skudt af tyske soldater, der stod vagt ved en flyvemaskine.

Et tysk militærfly var nødlandet på marken. En deling tyske soldater var sat til at bevogte maskinen. De soldater, der ikke gik vagt, opholdt sig ved en nærliggende gårds hønsehus (Ellemosevej 33), der var blevet indrettet til vagtmandskabets interimistiske kvarter. Her ved hønsehuset blev de tyske soldater overmandet af 4 århusianske modstandsfolk, og med tyskerne foran sig bevægede danskerne sig hen mod flyet. De tyske soldater på vagt ved flyet opdagede, hvad der var ved at ske, og åbnede ild mod gruppen. To af de danske frihedskæmpere blev dræbt, mens det lykkedes for de to andre at komme væk.

Som en tavs demonstration placerede lokale beboere i løbet af de næste par dage en sten de to steder, hvor mændene blev skudt. De to dræbte danskere var *Niels Mølgaard Mikkelsen*, lærersøn fra Sahl, og *Hans Zeuthen Engberg* fra Horsens. Umiddelbart efter befrielsen blev man på egnen enige om at rejse en "rigtig" mindesten på stedet, og der blev startet en indsamling blandt beboerne. På den store sten står der:

FOR AT ET FOLK SKAL KUNNE LEVE

MÅ NOGLE KUNNE DØ

1945

SAT AF EGNENS BEBOERE

På de to mindre sten står de to frihedskæmperes navne indhugget. De blev begge kun godt 30 år.

Et bryllup i Mårslet kirke

Det nuværende orgel i Mårslet kirke erstattede i 1979 det tidligere orgel, der havde stået i kirken siden 1912. Vi har vel en forestilling om, at der altid har været orgel i kirken, men vi ved ikke ret meget om det. I 1824 var der i

hvert fald et, for da kirkens ejer, baronen på Vilhelmsborg, søgte at sælge orglet for at skaffe penge til godset, kan vi af gamle papirer se, at Stiftsøvrigheden greb ind og forbød salget.

Men at der ingen orgel fandtes i kirken i 1873, får vi at vide i en gammel beretning om et bryllup i kirken i november samme år. Bruden var *Emilie Dahl – Caroline Margrethe Eleonore Emilie Dahl* datter af Moesgårds ejer, stiftamtmand *Thorkild Dahl*, der var død året forinden, og hustruen *Eleonore Dahl*. Brudgommen var cand. Jur. *Theodor Suhr Bang*. Brudeparret skulle efter vielsen bo på "Østergård" ved Tulstrup lige syd for Mårslet

Bertha Weis, møllerkonen på Århus Mølle, var i familie med Dahls på Moesgård, og hun var af fru Dahl blevet bedt om at spille i kirken. På dagen for brylluppet blev kusken fra Århus Mølle tidligt om morgenen sendt af sted til Mårslet kirke med *Bertha Weis`* eget orgel. Klokkeren 10 samme formiddag kørte *Bertha* sammen med tre familiemedlemmer i møllens lukkede Wienervogn til Mårslet. Flere ville gerne have været med på turen, men pladsen i vognen var så trang, at det kneb for fire personer med rejsetøj at være der, og vejret var ikke til at sidde udenpå, da det regnede kraftigt.

Der var dengang i kirken ingen opvarmningsmulighed, og der var umådeligt koldt i kirken. Da orglet var blevet placeret i den bageste ende af kirken, gik familien over i den gamle Præstegård, der dengang lå nord for kirken midt på den nuværende kirkegård. *Bertha Weis* fortæller, efter at selskabet af sognepræst *Niels Bygum Krarup* var budt indenfor, om præstegårdens lune stue med tæppe på gulvet, blomster på forskellige steder, om det hyggelige og vakre præstepar og om det veldækkede frokostbord, de blev budt på, og som gjorde godt på denne råkolde novemberdag.

Efter at have varmet sig ved frokost og kaffe, gik selskabet sammen med familierne *Nørregaard* og *Bågård* fra Testrup Højskole, som også var kommet til præstegården, over i kirken for at øve. Fra præstegården var selskabet forsynet med tæpper og fodposer, så de kunne holde varmen i den kolde kirke..

Kirkens kor var smykket med grønt og blomster, og på alteret stod Thorvaldsens Kristusfigur stærkt oplyst. Bryllupsgæsterne begyndte at indfinde sig – familierne *Gyldenkrone* fra Vilhelmsborg og *Stenege*, et par præstefamilier og gæster fra Århus samt brudgommen med sin forlover.

Lidt efter klokken to begyndte kirkeklokken at ringe. Det var familien fra Moesgård med gæster, der ankom. Noget efter ringede kirkeklokken igen, og denne gang var det bruden med sine tre brudepiger, der trådte ind i kirken. Bruden vidste intet om arrangementet med orglet i kirken, så det var en overrasket brud, der blev ført op ad kirkegulvet til et præludium af *Weise*.

Efter vielsen blev der opført et musikstykke af Mozart. Hjemme i Møllen havde Bertha Weis sat en dansk tekst til i stedet for den latinske. Der blev sunget til orgelledsagelse, først en solo af fru Willemoes, derpå af en kvartet, som skiftede med solostemmen. Organisten Bertha Weis så, at fru Dahl fra koret sendte et taknemmeligt nik ned til de syngende – en fornem bryllupshøjtidelighed med frysende bryllupsgæster i den uopvarmede Mårslet kirke var ved at være til ende.

Om livet i den gamle præstegård

Jacob Michael Budtz blev som 36 årig præst i Mårslet, hvor han virkede til sin død i 1871. Året efter sin tiltræden blev han medlem af det nyoprettede sogneråd, hvis formand han var 1845-70.

Jacob Budtz flyttede ind i den firlængede, hvidkalkede præstegård, der indtil 1930 lå nord for kirken på den nuværende kirkegård. Samtidig med sin tiltræden, giftede han sig med *Abelobe Kjerulff*, der døde allerede to år efter – kun ti dage efter, at ægteparret havde mistet deres ét-årige datter. Et par år efter giftede Jacob Budtz sig med *Eline Schouby*, en søsterdatter til hans første hustru. Også dette ægteskab blev kort – 11 år senere døde hustruen kun en måned efter at have født sønnen Emil, ægteparrets ottende barn. På Mårslet kirkegård findes endnu præstefamiliens gravsted tæt ved kirkegårdsdiget nord for kirkegårdens indgang.

Sønnen *Emil*, egentlig *Thorvald Emil Budtz*, til daglig kun kaldet *Mille*, født 1856, voksede op i præstegården blandt sine søskende, tanten *Ane*, præstens søster, der efter hustruens død holdt hus for broderen, tjenestepigen *Kirstine*, huslærerinden frk *Maahr* og staldkarlen *Søren*. Særlig *Kirstine* og *Søren* knyttede *Mille* sig til. *Mille* har mange år senere nedskrevet sine barndomserindringer fra Mårslet præstegård, og følgende er et udpluk heraf.

På sine ture rundt i landet lod kongen Fr. VII sig hylde, hvor han kom frem. På en af disse ture nåede han også Mårslet, hvor pastor Budtz, der havde sine børn med, bød kongen velkommen. *Mille* bar en stor buket røde pæoner, der sikkert var tiltænkt kongen, der kørte forrest i en åben vogn. Bagved i en lukket vogn med nedslået vindue fulgte grevinde *Danner*, men hende var der ingen, der tog sig af. Formodentlig fordi der har været trængsel om kongens vogn, gik præstegårdens pige hen til grevindens vogn og løftede *Mille* op til vinduet, hvor han overrakte buketten med ordene: "Værsgod Grevinde *Danner*." Hun blev meget henrykt over opmærksomheden og spurgte venligt: "Hvad hedder du, min lille ven?", hvorpå pigen stolt svarede: "Han hedder *Millemand*". "Hvor gammel er du?". "Jeg er 4 år."

I femårsalderen var Mille en dag med Kirstine henne hos skomageren for at hente noget repareret fodtøj. Da det netop var ved den tid, skomagerfamilien skulle spise til middag, blev de begge efter den sædvanlige opfattelse af høflighed budt med ind til bordet – godt nok ledsaget af de undskyldende ord om, at "det ellers it` var noget og bydèn præ`jstsøn" Det var stegt flæsk og stuede kartofler serveret af panden, men det smagte den femårige rangsperson ganske storartet.

Da Mille havde lært at læse de gotiske bogstaver, skulle han begynde med de latinske og havde lige fået en ny læsebog, da der skulle være sognerådsmøde. Det foregik i præstegårdens konfirmandstue, og for at imponere "sognerødderne" satte drengen sig på en skammel, da de begyndte at komme. Han sad med sikker mine med bogen på knæene foran sig, men uheldigvis var den vendt på hovedet. Det gik efter ønske. En af "rødderne" spurgte ham: "Hwa lø`s han?", hvortil Mille vigtigt svarede: "Mille læser latin!" Men han blev jo lidt slukøret ved en bemærkning fra en anden om, at han ikke havde troet, at latin skulle læses på hovedet.

I 4-5 års alderen havde Mille et par hvide bukser, og de var engang blevet griset slemt til, hvorfor pigen havde vasket og strøget dem, og da hun lagde dem til side, sagde hun til drengen: Nå, ka` han så gå ud å svine dem te igjen". Mille tog bukserne på, og udenfor trak han dem frem og tilbage i rendestenen, skønt han godt forstod, at det ikke var det, der havde været meningen. Kammerherren fra Vilhelmsborg – Baron Ove Gyldenkrone – var netop på besøg, og faderen og han kom spadserende over gården, da Mille holdt bukserne op for dem og sagde: "Se Kammervorherre."

Den kasse i præstegården, der blev brugt til at stille galocher i, var blevet kasseret, og der var opstået uenighed mellem børnene om, hvem der skulle have den. Da spørgsmålet var af største vigtighed, fór den næst yngste søster ind til sin far, der netop holdt sognerådsmøde, og spurgte ivrigt: "Far, må Mille og mig ikke nok ha` galohekassen?" Faderen sagde, at det måtte de vente med og ikke forstyrre nu, men én af sognerødderne lagde et godt ord ind for dem og sagde: "A tøt, di to små ska`haèn" – og derved blev det.

Mille blev student fra Århus Lærde Skole og cand. jur i 1882. Efter en periode som politimester i Odense, endte han som dommer i København, hvor han døde i 1936.

At betale sin skat med glæde

Jørgen Tørsleff var i 1800-tallet kapellan i Mårslet og hjælpepræst for sognets præst, der var godt oppe i årene. Da sognepræsten i 1836 døde, havde Tørsleff nok regnet med at skulle overtage præsteembedet, men sådan gik det ikke, og kapellanen måtte ud og søge et andet embede.

Det fik han i Randlev, og fra Tørsleffs tid her findes der en fornøjelig beretning om et tiendegilde i præstegården – men det kan meget vel tænkes, at Tørsleff havde skikken med at holde Tiendegilde med sig fra sin tid i Mårslet præstegård, selv om der ikke i Mårslet findes nogen overlevering om noget tilsvarende.

I gamle dage skulle bønderne betale Tiende. I begyndelsen af 1900-tallet blev tiende afløst – og i stedet blev der fundet på mange andre former for beskatning.. Tiende, der var en kirkeafgift indført i landet i 1100-tallet, skulle afleveres til sognepræsten, og den årlige beskatning udgjorde en tiendedel af den enkelte bondes afgrøde eller anden indtægt.

På bestemte dage hvert år i februar skulle tiende afleveres i præstegården – én dag var det gårdmændene, og næste dag var det husmændene, der om eftermiddagen mødte frem. Mændene betragtede denne dag som et af årets faste festdage, som de nødig ville gå glip af, selv om de også skulle af med penge. Den første dag mødte mellem 40 og 50 gårdmænd og dagen efter omtrent 80 husmænd.

I præstegården stod øl og brændevin uden brød på bordet, brændevinen skænket i vinglas, og mændene kunne forsyne sig, når det økonomiske mellemværende med præsten var ordnet. Sidst på eftermiddagen, når alle havde betalt deres tiende, blev bordene dækket – 4 oksestege på et lispund hver og 2 eller 3 kogte skinker, 2 fårelår og 4 kogte rullepølser samt 6-8 pund smør blev stillet frem. Dertil 36 pletter brændevin, 2 pletter rom til punchen for dem, der forlangte det, 12 sigtebrød og 4 styk 8 pundes rugbrød.

Til gårdmændene sættes der derefter om til koldt tebord, smør på små tallerkener med et stykke oksekød og et stykke skinke. Dertil fik de øl og brændevin, og på bordene var der lagt duge. Husmændene dagen efter fik kun bart brød. Der blev skåret 150 rundtenommer med kød og ost på. Fårelår og rullepølse blev lagt på bordet, samt en ost skåret i 4 dele. Til husmændene brugtes 3-4 ankre øl – nr 1 og nr. 2 blev blandet sammen. Duge var der ikke på husmændenes borde.

Efter første dags spisning blev dugen taget af, og gårdmændene fik så serveret kaffe uden brød, hvortil de selv tog sukker og fløde. Derefter fik de hver en halv kop kaffe til en kaffepunch – og så spillede de kort. Når husmændene dagen efter havde spist, spillede de også kort, men for dem tændtes der ikke stearinlys. Havde de ikke selv lys med, kunne de dog få af præstegårdens brugte.

Selv om der blev gjort forskel på gårdmænd og husmænd, tog mændene begge dage lige godt for sig af retterne og ikke mindst af drikkevarerne. Flere kunne ikke ret passe måden og blev noget snakkesalige til sidst, inden de ved 22-tiden skulle af

sted hjemad – men det var jo Tiendegilde, og derfor så man igennem fingre med det.

Når der fortælles, at Tiendegildet var for gårdmænd og husmænd – ja, så var der tale om *Mænd*. Konerne måtte naturligvis blive derhjemme. Hvordan man så har klaret det, hvis en gård var ejet af en kvinde, melder historien ikke noget om.

Udtrykket "at betale sin skat med glæde" kan meget vel stamme fra den tids skik med Tiendegilde. Bare sørgelig at en så god skik ved betaling af skat i dag helt er forsvundet.

Janus la Cour på Vilhelmsborg

På herregården Vilhelmsborg i hovedbygningens sydvestlige hjørne lå baronernes herreværelse – i flere år fungerede rummet dog som husets spisestue. Her hang der for nogle år siden over træpanelerne, der i en meters højde over gulvet omkranser stuen, et meget stort maleri: "Udsigt over Ebeltoft vig mod Mols Bjerger" malet i 1894 af *Janus la Cour*

Janus la Cour (1837-1909) havde i 25 år tilknytning til Mårslet sogn. I 1884 bosatte han sig på "Mariendal", der dengang hørte under baroniet Vilhelmsborg. "Mariendal" var i 1860 blevet oprettet som avlsgård ved sammenlægning af tre af baroniets fæstegårde, og gården var herefter i mange år hjem for baron *Carl Gyldenkrone* der i 1863 havde arvet baroniet.

I årene 1884-88 boede Janus la Cour på "Mariendal", og utallige er de billeder, han fra sit hjem her drog ud for at male i Marselisskovene, ved Moesgårdskovene og ved stranden langs skovene. I 1888 købte la Cour "Langballegården" beliggende i Langballe øst for Oddervej. Her i Mårslet sogn med nær tilknytning til Vilhelmsborg levede han en stor del af sit liv, travlt og utrætteligt beskæftiget med at male virkelighedstro skildringer af Århuseggen med motiver, som enhver Århus-borger kender og holder af. Kunstneren var nær ven med baronfamilien, og han kom en del på Vilhelmsborg. Af bevarede breve kan det ses, at nogle af hans billeder dengang var ophængt som vægudsmykning i herregårdens stuer, ligesom der i dag hos Gyldenkrone-eftkommere stadig hænger Janus la Cour billeder på væggene i deres private hjem.

Janus la Cour var så ubetinget den betydeligste Århus-kunstner i det 19. århundrede. Han formåede at placere sig blandt de bedste landskabsmalere. Stilhedens maler er han blevet kaldt. Personer forekommer aldrig på hans billeder. Stilheden i naturen var det motiv, han gik ud fra. Stilheden i menneskesind var den virkning, han ønskede at fremkalde.

"La Cour maleriet i herreværelset var et af de 20 Janus la Cour billeder, der i 1969 og 1981 blev skænket Århus kommune af den daværende Privatbank. Billedet hænger der ikke mere – *men* til gengæld hænger i dag det meste af kommunens la Cour samling

fordelt i herregårdens øvrige stuer. Billederne blev ophængt i april 2000. 17 malerier og 4 tegninger er der blevet plads til – og nej, hvor de pynter. Jo, la Cour er i sandhed kommet tilbage til Vilhelmsborg.

Rosendals Cigarkasse

Mange minder om Vilhelmsborg ligger gemt rundt om i hjemmene. Hos gartner *Johannes Rosendal* opbevarede i en gammel cigarkasse et antal gamle og slidte sort/hvide fotografier – og når Johannes Rosendal blev bedt om at fortælle om sine år på Vilhelmsborg, lukkede han sin træske op – hvert billede deri var et kært minde for ham.

I april 1926 kom Johannes Rosendal fra Fyn til Vilhelmsborg for at tiltræde pladsen som gartnermedhjælper. Da herregårdsgartneren 3 måneder senere sagde sin plads op, søgte og fik Johannes Rosendal pladsen som ny herregårdsgartner. Lønnen var dengang ikke stor – 80 kr. om måneden kunne det blive til – men dertil kom så indtægten af, hvad der kunne sælges fra gartneriet.

Johannes Rosendal var bare 20 år, da han som medhjælper tog bolig i et værelse i den for længst nedrevne tjenerfløj, der dengang lå vinkelret på hovedbygningens østlige ende og hvis østside vendte mod den nu udgravede fundament af den gamle "Skumstrup"-hovedbygning. Kun 4 måneder boede Johannes Rosendal her. Som nyudnævnt herregårdsgartner flyttede han ind i Gartnerboligen, der i dag også er væk, men som dengang lå ved gartneriet i den østlige ende af haven, tæt ved Giber å. Alle måltider blev indtaget på herregården, hvor der i hovedbygningens Manzardtilbygning var indrettet spisesal for godsets ansatte.

De fleste af Rosendals billeder er naturligt nok fra gartneriet med drivhuset og ferskenhuset, men der er også billeder imellem af folkeholdet på Vilhelmsborg. Eet af disse er taget af "Uglemanden", fotograf Niels Andresen fra Odder, der altid færdedes med en tam ugle på skulderen. I sine yngre dage dukkede han hver sommer i en årrække op på Vilhelmsborg for at tage billeder.

På et af Rosendals billeder ses godsejer *Lars Hviid* med sine 3 døtre sammen med familiens hund i haven bag hovedbygningen. Lars Hviid købte Vilhelmsborg i 1923, da baroniet, der havde ejet stedet siden 1673, besluttede sig for at sælge.

Et andet af billederne viser en hestevogn, med forspændt hest og Johannes Rosendal på bukken. På vognens side ses et skilt "Vilhelmsborg have". Med denne vogn kørte Rosendal til Århus, hvor han rundt om i butikkerne afsatte sine grøntsager: porrer, hvidkål, jordbær, ribs og solbær.. Med forpagteren på Vilhelmsborg var der aftale om, at

der skulle leveres 40 læs hestegødning til gartneriet. Det satte skub i radiserne, og Rosendal leverede i flere år årets første radiser til Århus.

I 1931 opsigde Johannes Rosendal sin plads på Vilhelmsborg for selv at starte sit eget gartneri på Bedervej. Det var blevet til 5 gode år på Vilhelmsborg – med mange minder, der blev bevaret som fotografier i den gamle "Manne Corona" cigarkasse. Når vi i dag færdes omkring Vilhelmsborg, møder vi endnu et minde om Rosendal, et minde han ikke kunne tage med sig – alle æbletræerne i haven langs Giber å har Johannes Rosendal plantet, og de står der endnu, mens gartneri, gartnerbolig og drivhuse for længst er borte.

Herregårdsliv 1911-31

I foråret 1911 havde *Søren Holmboe*, der var godsforvalter på Fyn, hørt at der ville blive en plads ledig som gift forvalter på Vilhelmsborg. Den følgende søndag, tidlig morgen, fik han foretræde hos godsets ejer, *Ove Theodor Gyldenkrone*, der havde været baron på Vilhelmsborg siden 1895. Den 37-årige Søren Holmboe fik pladsen, som han bestred som forvalter i 10 år, hvorefter han fik tilbudt forpagtningen af avlsgården, og denne forpagtning kom også til at strække sig over 10 år til 1931.

På det tidspunkt havde godset 840 tdr. land under plov dels på hovedgården og dels på gårdene "Mariendal", "Stenege" og "Sofienberg". Jorden blev dyrket i 8 marks drift med skiftende afgrøder hvert år – med hvede, havre, byg, roer og så videre og et år i brak – i otte år. Der anvendtes staldgødning og kunstgødning, men ingen ukrudtsbekæmpende midler.

Der var til stadighed ansat 12 landvæsenselever – i reglen et år ad gangen med skiftedag 1. maj og 1. november. Eleverne havde værelser på "Kasernen" i østre ende af hestestaldlængen, på "Stjernen" på førstesalen i forpagterboligen og i "Figaro" beliggende i herskabsstalden. Landvæsenseleverne fik hver ansvar for et spand heste og en arbejdsvogn og deltog året rundt i markarbejdet med pløjning, harvning, såning, radrensning og høst. I vinterhalvåret blev der tærsket, og landbrugsredskaberne blev rensat og malet. Eleverne fik teoritimer af en landbrugslærer fra Malling Landbrugsskole.

I en årrække kom der om sommeren tolv polakpiger til gården. De boede i det første af de seks landarbejderhuse på vejen mod Beder, og de hjalp til ved roerrensning, høst og roeoptagning. Hver søndag gik de de 12 kilometer til den katolske kirke i Århus, og for at spare havde de altid skoene i hånden til de nåede byen. Pigerne var altid glade og smilende og meget flittige.

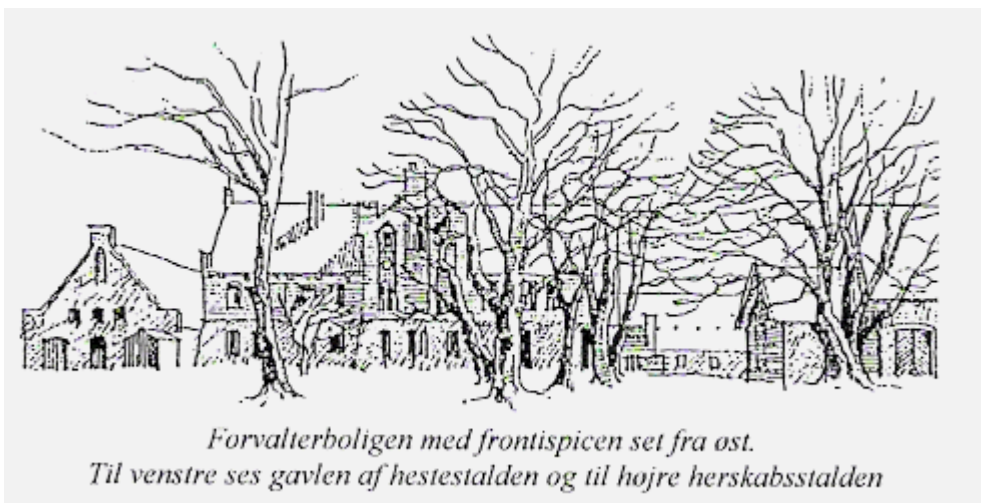
I de fem øvrige huse på Vilhelmsborgvej boede husmændene – to familier i hvert hus. De udførte det markarbejde, der ikke krævede heste, samt rengjorde staldene. Det var

deres koner, der med håndkraft malkede køerne to gange i døgnet – klokken 4 om morgenen og klokken 16 eftermiddag. Mælken blev hældt op i transportspande, der blev kølet ned og derefter kørt til Århus. Gårdens eget mejeri blev i Søren Holmboes tid ikke brugt til forarbejdning af mælken til egne produkter.

Gården havde 26 arbejdsheste, to køreheste og én til to rideheste. De blev passet af en gift staldkarl, der boede i vestre ende af hestestaldlængen. Der var 125 malkekøer af sortbroget race, fire tyre samt ungkreaturer og kalve. De blev passet af en gift fodermester og en foderelev. Fodermesteren boede i "Skyttehuset" ved Skyttedammen, der lå syd for vejen til Mårslet over for Smededammen.

Om vinteren stod kreaturerne bundet i stalden, men 1. maj gik portene op, og det var kåde dyr, der da blev drevet ned ad "Søvejen" til friheden. Kalve og ungkreaturer nød sommerens græsning i den righoldige engflora ved Hørret skov, mens køerne sommeren igennem stod tøjrede på Hjortshøj- og Hjorteballemarkerne, og tøjrpælene flyttet når græsset var gnavet af. Når kreaturerne havde forladt staldene, blev der spulet og kalket, for at staldene kunne være helt rene til om efteråret, når de igen skulle bruge. Sommeren igennem blev malkekøer, skamler og spande transporteret ud på marken og hjem igen på mælkevognen..

Til gården hørte også smeden, der havde sin lejlighed i samme hus som smedjen ved smededammen. Han skoede hestene, passede alle landbrugsmaskinerne, og han passede også gårdens centralfyr og elektricitetsværk. Endvidere var der en karetmager, der holdt arbejdsvogne og håndredskaber i stand og udførte mindre reparationer af bygningerne. Han havde værksted mod syd bag hestestaldens vognport og boede i huset syd for i nærheden af smedjen.

Familien Holmboe boede i forpagterboligen. I stue- og kælderetagen var der dengang indrettet mejeri – nuværende restauration "Det Gamle Mejeri" – med plads til rengøring af mælkespande, en madkælder, køkken, to folkespisestuer og et vaskerum. Førstesalen var familiens bolig. Mod gårdspladsen var der fra nord et kontor, dagligstue, soveværelse og børneværelse. På den anden side gangen, der går midt gennem etagen, var der ligeledes fra nord en stor spisestue, gæsteværelse og i hele frontispicen en kæmpe stor rulle/strygestue. I den sydlige ende på førstesalen lå i forvaltertiden "Stjernen", der var indrettet som bolig for landvæsenselever, men i forpagtertiden blev denne inddraget i privatboligen og indrettet til ungpige- og gæsteværelser.

Der var i sommertiden mange gæster hos holmboes. Familiens to døtre kunne invitere kusiner og skoleveninder på ferie, og tolv personer i spisestuen "up stairs" var ikke ualmindeligt.

Når datteren Grethe kiggede ud ad vinduet fra børneværelset, kunne hun se aktivitet overalt. En havemand og en hønsemand forestod pasning af urte- og prydhaven samt hønseriet. Omtrent en tredjedel af den store gårdsplads var optaget af indhegninger med fjerkræbure. Her stod hønsemanden for udrugning af kyllinger, ællinger og kalkunkyllinger, og også for pasning af slagting af dem.

Til hjælp i husholdningen var der ansat 4-5 unge piger. Der var meget at holde, og meget, der skulle vaskes med håndkraft. Dertil kom mad til de mange mennesker med slagting, bagning og bærplukning – der var arbejde til alle hænder.

Skolegangen for børnene på Vilhelmsborg foregik på forskellig vis. Baronens to døtre *Regitze* og *Anne-Edel* (født 1910 og 1912) modtog privatundervisning i hovedbygningen. Holmboes to døtre *Grethe* og søsteren *Lis* fik deres første lærdom i Beder Præstegård, hvor præstfruen fru Kelstrup, der var læreruddannet, forberedte dem sammen med sine egne sønner til første mellemskoleklasse på Århus Katedralskole. Med til undervisningen i Beder var også skovrider Schrøders børn og tjenerens og gartnerens børn – en halv snes stykker i alt. Gårdens øvrige børn – og dem var der mange af – gik i den toklassede skole i Langballe. I lilleklassen var børn i 7-10 års alderen. Om sommeren gik de i skole i 24 timer om ugen, om vinteren kun i 12 timer. Ældste klasse var for børn i 9-14 års alderen, og de gik om vinteren i skole 24 timer om ugen, mens de om sommeren kunne nøjes med 12 timer, så der også blev tid til, at de kunne hjælpe derhjemme. Da Holmboes børn kom i Katedralskolen, cyklede de om sommeren til toget i Mårslet – om vinteren blev de kørt i jumbe. Toget afgik kl. 7, og børnene var først hjemme igen 15.30, så det var en lang skoledag.

I 1920 døde baron Ove Theodor Gyldenkrone under et hospitalsophold i København. Hans kiste blev sejlet til Århus og hentet af en af godsets vogne. Da vognen nåede til Vilhelmsborg, var der for alle ansatte en mindehøjtidelighed i havesalen i hovedbygningen inden bisættelsen i Malling kirke. Da baroniets arvefølge kun kunne

foregå på mandsiden, og da Ove Theodor Gyldenkrone ingen sønner havde, blev det hans bror *Holger Gyldenkrone*, der overtog baroniet og flyttede ind på Vilhelmsborg.

Ove Theodor Gyldenkrone havde før sin død sagt til hustruen, baronesse *Sofie Gyldenkrone*, at hun i ét og alt skulle rådføre sig med Søren Holmboe, og det var da også Holmboe, der bistod baronessen ved købet af "Lyngsbækgård", og han tilså driften af godset i hele baronessens levetid. Det indebar flere årlige besøg for Holmboe på "Lyngsbækgård", og undertiden havde han sine to døtre med, og de hyggede sig med baronesserne Regitze og Anne-Edel.

Baron Holger Gyldenkrone tilbød i 1921 Søren Holmboe at få godset i forpagtning, og der blev da indgået en 10-årig forpagtningsaftale. I 1923 solgte Holger Gyldenkrone Vilhelmsborg til godsejer *Lars Hviid*, men Hviids økonomi rakte ikke til at få forpagtningsaftalen annulleret, så Søren Holmboe blev på gården forpagtningstiden ud til 1931.

Beretningen om livet på Vilhelmsborg i første del af forrige århundrede er fortalt af Søren Holmboes datter Grethe. Hun var omkring 15 år, da familien Holmboe i 1931 forlod Vilhelmsborg og rejste til Horsens, hvor faderen overtog forpagtningen af Bygholm Avlsgård.

En tur til Moesgård i 1813

I begyndelsen af 1800-tallet blomstrede romantikken i dansk litteratur. På den tid skabtes mange fortællinger, digte og sange, som vi i dag nødig vil undvære. Men romantikkens blomstrende, overspændte sprog førte også til pudsigheder, som vi i dag smiler af. Hør her hvordan historikeren *Christian Molbech*, der i 1813 besøgte baron *Frederik Julius gyldenkrone* på Moesgård beskriver dette besøg ud fra sit romantiske natursyn:

"...næde omsider ganske tæt til Moesgård, som ligger skjult bag skov og banker. – Dog, aldrig har træthed så hastigt, aldrig så behageligt forladt mig! – Har nogensinde livets gratie og kulturens fineste ynde, ledsagede og forhøjede af en ædel natur, af den hjerteligste velvilje og den mest ukunstlede venlighed, pludselig åbenbarede sig for mig: da var det her, hvor jeg, fortryllet af det ædle og skønne i menneskelivet, var nær ved at glemme den herlige natur, der blomstrer i den rigeste fylde omkring dette skønheds yndlingssted. Jeg vil tilstå Dem, at jeg ikke uden en slags begejstring kan tænke på Moesgård.

Moesgårds hovedbygning er ny, opført i en simpel og god landlig smag. Oven over anden etage imod haven er en altan over en rund udbygning af huset, og her har man endnu, skønt træerne nærmest ved gården begyndte at vokse meget til, en stor og herlig udsigt; til venstre en dejlig skrånende bakke med ager og eng, omringet af skov; lige for,

et skønt åbent haveparti med engslette og underskov ved siderne, i baggrunden tyk skov, hvorigennem en åbning er hugget mod havet. Dette ser man også på højre side, ud over skoven; ja, man øjner endog Samsø tydelig over træernes toppe. – Haven er anlagt for en stor del i skoven, i en meget simpel smag. Naturen har gjort såre meget, kunsten har hjulpet til at kunne nyde denne natur på en behagelig måde. Den tætte skov er gennemskåren med gange; en overordentlig mængde forskellige træer er plantet alle vegne på passende steder; alt hvad der udgør havens forgrund er således opelsket skov.

Gennem haven og skoven førtes jeg på en af de dejligste vandringer, jeg i sommer har gjort, ned mod det vinkende hav. Men trylledes jeg af naturen, som her i herlig sommerpragt, i svulmende skønhedsfylde og overraskende storhed udfoldede sig for mit syn – da forhøjede endnu det selskab, hvori jeg var så heldig at gøre denne vandring, min nydelse af havens skønhed tredobbelt, og denne time blev for mig for ånd og hjerte en af de lykkeligste og skønneste, jeg har levet på min hele rejse. Dens tryllende erindring forlader mig aldrig, og derfor behøver jeg ikke at gemme den her. I skoven var det ensomt, stille og svalt, sjælden luede solen i rødmende glans mellem de tætte bøge; næppe brødes en hviskende susen i løvet af en mild aftenvind – men længe før vi så havet forkyndte det sig ved fjerne, dæmpede susen, der lød til os gennem skoven, som sagtede efterdøn af en storm. Omsider begyndte det at glimte frem i den mørke baggrund mellem træerne. Vi nærmede os en landpynt, hvor den høje strandbred viser sig som en brat klint, og hvor der længst ude under nogle træer er et dejligt sæde. Her, hvor vi hørte bølgerne under os skylle op mod klintens fod – her åbnedes en stor ny, vid udsigt over den hele havbugt..."

Ja, sådan kan det altså siges med få ord! Denne beskrivelse af Moesgård og naturen var helt i tidens ånd – men samme Christian Molbech havde til gengæld ikke mange lovord om egnens befolkning. Hør her, hvad han sagde om én af os, da han måtte spørge om vej for at finde vejen til Moesgård.

"...nåede jeg endelig gennem en dyb hulvej til en romantisk dejlig skov, på høje banker, hvorigennem en bæk (Giber å), som driver tre møller (Rokballe, Fulden og Skovmøllen) slynger sig. Denne skov dølger også herregården Vilhelmsborg. Så skønt jeg nu efter denne hede vandring fandt det her, under de dunkle, svalende skygger, var jeg dog lidet fornøjet med den opdagelse, at jeg havde forvildet mig. Jeg fandt endelig et bondehus, hvor jeg havde temmelig umage ved at få en langsom og noget dorsk jyde til at vise mig til rette..."

Nej, det var ikke pæn omtale af en Langballe-beboer, men historien melder heller ikke, hvad bondens tanker om Molbech kan have været.

Sagn fra Moesgård

Der findes vel ikke i landet den herregård, hvortil der ikke er knyttet et eller andet sagn eller beretninger om spøgeri. Sådanne sagn findes der naturligvis også i forbindelse med Mårslet Sogns to herregårde Vilhelmsborg og Moesgård.

På Moesgård, fortaltes det således, at herremandens datter var forlovet med *Jørgen*, en nydelig ung mand, der hævdede at være godsejersøn.

Nu sker det en aften, da herremanden var på vej hjem til Moesgård efter et besøg i Århus, at hans vogn på hjemvejen blev passet op og overfaldet af en bande røvere. Egnen havde i lang tid været plaget slemt af røverbander, og denne aften var det altså herremanden, de havde udset sig..

Men herremanden, der ikke var nogen splejs, satte sig til modværge – ham skulle de ikke så let få has på. Under slagsmålet, der udviklede sig, huggede herremanden hårdt sin kniv over hånden på den ene røver, der hastigt slap sit greb – hvorefter det lykkedes herremanden at gribe tømmerne og få hestene til at strække ud. Frelst nåede han efter den slemme forskrækkelse hjem på Moesgård, men da man tømte hans vogn, opdagede man i bunden en afhugget finger, som herremanden tog med ind og viste til datteren, da han fortalte hende om hændelsen.

Et par dage senere kom datterens kæreste på besøg – med den ene hånd i bind. Herremanden spurgte interesseret, hvad han dog fejlede, gik hen til et skab, tog den afhuggede finger, lagde den på bordet foran Jørgen og spurgte: "Ja, for det er vel ikke den her, du mangler?" Jørgen blegnede, men sagde ikke et ord. I det samme trådte herredsfogeden, som i al hemmelighed var blevet tilkaldt, frem og arresterede røveren.

Da Jørgen kom i forhør, måtte han tilstå, at det var ham, der var leder af den røverbande, der havde overfaldet herremanden. Jørgen blev henrettet for sine forbrydelser – mens den unge pige græmmede sig til døde, og endnu hører man hende om natten jamre på Moesgård.

Russi Kabussi

I dag går der ingen større skibe ind til kysten ved Fløjstrup strand, men tidligere foregik her en livlig trafik med ind- og udskibning af gods. Et af strandens lokale stednavne – lidt syd for "Fiskerhuset" ved Moesgård Strand – benævnes stadig "Favntræpladsen". Fra denne store åbne plads ud mod havet udskibede baronen på Vilhelmsborg træer fra sine skove. Skibene kunne ikke gå til land – der var ingen havn – men lå ankret op så tæt på kysten, som de kunne komme. Ved Favntræpladsen lå skovens fældede træer oplagret. Herfra blev de trillet ned til vandet, og mindre både slæbte træerne ud til et ventende skib.

Det vakte derfor ikke særlig opmærksomhed, da et større skib i 1825 nærmede sig kysten ved Fløjstrup Strand, men det gav anledning til stor forundring, da det ukendte skib var forsvundet, og man opdagede, at det havde landsat en ung, køn, men sindssvag pige på stranden. Pigens sprog var uforståeligt – russisk mente nogle. Hvad skulle man stille op med hende? Ingen kendte hendes rigtige navn – Russi Kabussi valgte man at kalde hende efter de uforståelige lyde, hun kunne give, og med dette nye navn startede hun så sin nye danske tilværelse.

Efter nogen tid anbragtes den unge pige i Frue Kloster i Århus – i hospitalets dårekiste, hvor hun forblev til sin død i 1868. En menneskeskæbne i herregården Vilhelmsborgs historie – hendes gåde blev aldrig løst.

Blicher og Carit Etlar har i novelleform beskrevet hendes skæbne, og i romanen "Peter Wilckens" lader forfatteren Albert Tvilum hendes skæbne kæde sammen med romanens titelfigur – den danske helt i Napoleonskrigene.

Helligkilden ved Ravnholt

En af landets 720 registrerede Helligkilder er (var) beliggende lige uden for vort sogneskel på Kildegårdens mark i Ravnholt. Vældet kaldes mest "Kilden ved Ravnholt", men siden kristendommens indførelse i Danmark var kildens navn "Mariakilden". Før den tid var kilden formentlig en hedensk offerbrønd viet til den gamle nordiske gud Ti – hvad stednavnet Tiset i dag kan vidne om. I middelalderen hed landsbyen Tiset "Thisswith", der betyder TI's skov. Det er antagelig på det tidligere hedenske helligsted, at Tiset kirke er bygget.

Kilden fandtes, indtil den omkring 1935 blev tildækket, som en stensat brønd, og dens udspring ca 15 meter øst for Gammel Horsensvej sås i mange år som en fordybning i

marken. I dag er der intet at se, så ingen standser op mere for at se nærmere på det sted, hvortil der i fordums dage var stor valfart.

Helligkilderne er nogle af vore ældste kulturminde. Gennem sten-, bronze- og jernalder har kilderne været dyrket sammen med naturkræfterne, solen og ilden. Kristendommens indførelse i landet er sket over en længere periode, hvor den gamle og den nye religion har levet fredeligt side om side. Den hedenske kilde i Ravnholt blev ikke sløjftet, den fik bare et nyt navn – blev nu kaldt "Mariakilden" efter Jomfru Maria – og kilden fortsatte uanfægtet som kristen helligkilde.

Ravnholtkildens historie synes at indeholde rester af en hedensk frugtbarhedskult. Kilden søgtes af unge koner, der ikke kunne få børn i deres ægteskab. Otte til fjorten dages ophold ved kilden ansås for gunstigt, så de 9 måneder efter besøget ville have et barn i vuggen.

Ravnholtkilden var kendt ud over landets grænser, men onde tonger vidste at berette, at det næppe var kildens vand, der virkede. Det var en regel, at den unge kone, der søgte kilden, fulgtes af en mand, hun syntes om. Kom der piger til kilden uden ledsager, så var egnens opvartende karle altid lige i nærheden. Sammen drak de begge af vandet, hvorefter de badede sig – og derefter, som det siges: "forlod de kilden og bedrev hor under åben himmel." Det ansås bestemt ikke for nogen skam at søge kilden, men brugtes af mange fra nær og fjern og af alle samfundsklasser. Selv efter reformationen i 1536 fortsatte kildevalfarterne, og først hen i det 19. århundrede begyndte besøgene at ebbe ud.

En overlevering vil vide, at der i Ravnholt har ligget et kloster nær kilden, og at munkene herfra førte tilsyn med kildebesøgene. Ravnholt by har i ældre tid ligget nær kilden. Der er opgravet fundamentet af kampesten i området. Byen menes afbrændt under svenskekrigen 1658-60, hvor det også gik hårdt ud over Tiset kirke – svenskerne holdt kvæg på kirkegården. Og så var Ravnholt også tidligere et gammelt tingsted, hvad navnet "Tingskoven" i dag vidner om.

Navnet Frøkær

Første gang navnet "Frøkær" findes nævnt, er i Markbogen fra 1683, der indeholder marknavnene i Mårslet sogn. Markbogen er en forløber for den senere matrikelinddeling med numre i stedet for navne. Blandt de mange hundrede marknavne læses stednavnene

"Frø Kier" og Østre Frø Kier", og navnene er blandt de ganske få, der i dag kan genkendes i den gamle markbog.

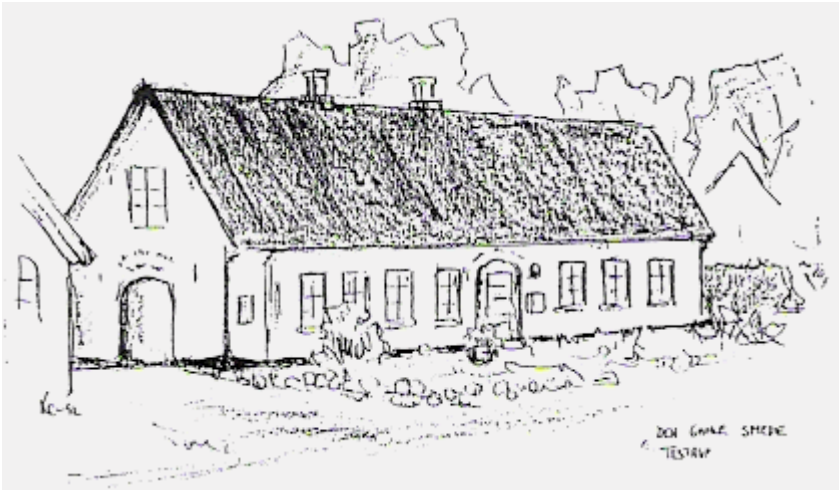
I 1840 (måske allerede i 1838) købte skovrideren på Vilhelmsborg, *Peder Schrøder*, gården "Frøkær" (matr.nr. 9) af baron *Ove Gyldenkrone*, Vilhelmsborg. Schrøder brød straks gårdens bygninger ned og lagde jordene sammen med "Tranbjerggården" (matr.nr. 10), som han havde købt samtidig af baronen.

Peter Schrøders søn, *Henrik Schrøder*, der også blev skovrider ved Vilhelmsborg og dertil var godsforvalter, arvede i 1877 "Tranbjerggården", og han lagde endnu en gård ind under "Tranbjerggårdens " jorder.

I 1881 står *Jens Rasmussen*, bondesøn fra Testrup (fra "Overgård", Adserballes gård, matr.nr 1 i Testrup) som ejer af "Tranbjerggården". Det er uvist, om der i begyndelsen har været et kompagniskab mellem Jens Rasmussen og Henrik Schrøder om den store gård, eller om skovrideren har solgt gården til Jens Rasmussen – men Henrik Schrøders navn ses ikke senere som ejer af "Tranbjerggården". Som godsforvalter var det blandt andet Schrøders arbejde at bortforpagte Præstegårdsjordene (matr. Nr 1) i Mårslet – Kirken og præstegårdsjordene var jo dengang ejet af Vilhelmsborg. I 1881 ses det, at forpagtningen af præstegårdsjorden er overgået til Jens Rasmussen på Tranbjerggården" og derved blev der tale om dyrkning af et endog meget stort landbrug for den tid.

Når gården "Frøkær" ikke har eksisteret siden 1840, kan man undre sig over, at navnet "Frøkær" alligevel har overlevet i så mange år, så det i 1970erne har kunnet indgå i navnet på bebyggelsen "Frøkærparken" ved Obstrupvej. Men det er der også en forklaring på. *Einer Thomsen*, ejer af "Tranbjerggården", hvorfra "Frøkærparken" er udstykket, manglede et navn til sin nye udstykning og henvendte sig til gårdejer *Edvard Borgbjerg*, der er kendt for sin store viden om sognets gårde og slægter. Borgbjerg kunne straks foreslå navnet "Frøkær", og det er altså forklaringen på, at "Frøkærparken" i dag bærer det gamle navn.

Om den gamle smedje i Testrup

Landsbysmedjen, Testrupvej 117, det gule hus, der lyser op midt i landsbyen, var i 1787 ejet af smed og snedker *Rasmus Jensen*. Han døde i 1818. At kunne arbejde både i jern og træ var sikkert en fordel for den håndværker, der skulle reparere og holde bøndernes redskaber ved lige. På et senere tidspunkt boede der en karetmager i huset ved siden af Smedehuset. Det træarbejde, han fremstillede for bønderne, skulle inden ibrugtagning beslås med jern, og da var det jo praktisk, at det let kunne flyttes over til naboen for at blive færdiggjort.

Smeden i landsbyen nød respekt. Det var en gammel tro, at manden, der kunne tvinge det genstridige jern, også ejede overnaturlige evner. En smed kunne være "klog på kreaturer", og ofte blev han bedt om at trække folks tænder ud.. Nogle smede havde endog evner, så de kunne "læse over syge mennesker og skrive dem feberen fra". Men hvor dygtig en håndværker smeden end var, og med hvor megen selvfølelse han end kunne pege på fagets gamle stolthed, så tilhørte smeden i landsbyen altid en lavere klasse end de gårdmænd, for hvem han arbejdede. Kunne smeden opretholde en vis agtværdighed og holde sulten fra døren, måtte han være tilfreds.

Fra et gammelt skøde kan det ses, at landsbysmeden *Jens Sørensen* i 1861 solgte sin smedje for 400 daler til syv gårdmænd *Niels Rasmussen*, Testrupgården, *Rasmus Jensen*, på Damgården, *Rasmus Thomassen* Testrup Overgård, *Niels Thomassen*, på Testrup Søndergård, *Jens Thomassen*, Enggården, *Poul Olesen* på Testrup Dalsgård og *Erik Nielsen*.

At landsbyens store gårdmænd i fællesskab ejede landsbysmedjen, var ikke noget særsyn – sådan var det i mange landsbyer. Gårdmændene skød sammen, så smeden kunne få sit underhold i korn, fedevare, tørv og så videre. Til gengæld skulle smeden så holde gårdmændenes redskaber – men selv ejede smeden ikke mere hverken smedjen, boligen eller den stump græsmark, der lå udenom smedehuset.

Smeden var som regel ene mand på værkstedet, men han havde altid fornøden medhjælp, for når en bonde eller en karl kom til smedjen, blev han der gerne hele dagen og hjalp til med at trække bælgen, holde uhåndterlige stykker på plads eller "holdt op", når en hest skulle sko. Bonden eller karlen medbragte mad både til sig selv og til smeden, og usædvanligt var det ikke, at smeden om aftenen fulgte med hjem og spiste ved gårdmandens bord.

I 1895 brændte Testrup Smedje. Genboen, højskoleforstander *Jens Nørregaard*, var da interesseret i at købe brandtomten og spurgte bønderne, om de ville sælge den. Hans planer var at fjerne resterne af Smedehuset og i stedet opføre en gymnastik- og foredragssal til Højskolen. Men bønderne ville ikke sælge, hvorfor Nørregaard i 1896 i stedet lod opføre det store tårn for enden af Højskolens hovedbygning ud mod Testrupvej for at skaffe mere plads til Højskolen.

Smedehuset blev genopført. Husets bagmur og gavlene af kampesten var stadig intakte, og til det øvrige blev en del gamle materialer genanvendt. Fra 1899 kendes en lejekontrakt, hvor de syv Testrupgårdmænd udlejede smedjen til smed *Laust Magnus Kristensen* for en årlig leje af 84 kr., som skulle betales med halvdelen 1. april og halvdelen 1. oktober. Gårdmændene var da sognefoged *Ole P. Poulsen*, Testrupgården, *Jakob Hansen*, Damgården, *Tomas Rasmussen*, Testrup Overgård, *Tomas Nielsen*, Testrup Søndergård, *Niels Jensen*, Enggården, *Tomas Peter Jensens enke*, Testrup Nedergård og *Mikkel Poulsen* på Dalsgården.

I 1915 overtog smed *Niels Anton Nielsen* Smedehuset, og det ser ud til, at bønderne i 1918 har solgt smedjen til ham. Smedjen lå dengang i den østre del af Smedehuset, mens resten af huset var til beboelse. Men i 1918 lod han ved siden af huset bygge et selvstændigt hus til smedje og ændrede hele Smedehuset til beboelse – familien var stor, så der var brug for den mere plads. Samtidig med ændringen i 1918 blev der lagt el ind. *Niels Anton Nielsen* var god til at sko heste, og så havde han en stor kunde i Testrup Teglværk, hvor der på den tid var vældig gang i produktionen. At bønderne efterhånden opgav de gamle hjemmelavede redskaber af træ med enkelte jernbeslag og i stedet købte fabriksfremstillede mejemaskiner og svingplove, gjorde ikke landsbysmeden arbejdsløs. Også moderne redskaber skulle repareres, og den gamle smed blev derved den nye tids mekaniker.

Niels Anton Nielsen blev den sidste smed i Testrup. Ved hans død i 1957 blev Smedehuset købt til aftægtshus for gårdejer *Laurits Peter Rasmussen* og hans kone *Anne Julie* fra "Testrup Øsetrgård". Deres søn, gårdejer *Søren Rasmussen*, "Testrup Østergård", solgte i 1981 Smedehuset til *Frank og Margit Olesen*. De moderniserede Testrups gamle Smedehus, malede det og satte årstallene 1787-1957 på gavlen – den årrække, hvor der havde boet smede i huset. Over hoveddøren ud mod Testrupvej står årstallet 1787 – året for husets første kendte ejer, smeden og snedkeren *Rasmus Jensen*. I

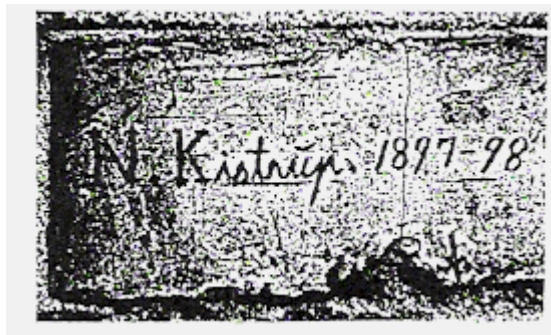
1983 lod de smedjen, der var ved at falde sammen, fordi den havde stået tom og ubrugt siden 1957, bryde ned.

Og den stump græsmark, der fra gammel tid har hørt til Smedehuset, har Frank og Margit Olesen ved ihærdigt arbejde fået forvandlet til det smukkeste haveanlæg. Ingen kan i dag forestille sig, at dette hus og dets omgivelser engang har rummet landsbyens smedje – kun historien kan bevidne det..

Graffiti

På Testrup Højskoles tårn på tårnbygningens sydvestre hjørne ud mod vejen kan man se eksempler på meget gammel og meget fornem graffiti – indridset i de gule mursten, hvor elever på Højskolen har sat et varigt minde om deres højskoleophold.

Testrup Højskole er bygget og indviet i 1866. Tårnet er en tilbygning fra 1896. de første 60 år virkede Højskolen som almindelig Folkehøjskole, men blev i 1927 Sygeplejeforskole for vordende sygeplejersker. Det varede til 1974 – da blev Testrup Højskole igen Folkehøjskole, som i de senere år er drevet med meget stor succes.

N. Kistrup har sikkert brugt mange timer på udsmykningen af "sin" mursten i det dengang kun ét-årige tårn. Kistrups mursten er kun et ud af mange – men underligt nok skal man lede længe for at finde "mindsten" fra sygeplejetiden – at ridse i sten var nok ikke dengang noget for piger.

Genforeningssten

I 1920 – efter første verdenskrigs slutning – blev den danske sydgrænse efter afstemning i grænseområdet flyttet fra Kongeåen til vor nuværende grænseadgang mellem Tyskland og Danmark, og derved blev Nordslesvig atter forenet med Danmark.

Slesvig – både Nord- og Sydslesvig – var efter vort nederlag til Tyskland i 1864 blevet indlemmet i det tyske Rige. Nu kom den nordlige del tilbage til Danmark, og overalt i landet rejstes der genforeningssten. I sommeren 1924 afslørede i Testrup i højskolens have en næsten 4 meter høj og 4 tons tung obelisk, fremstillet i lys svensk granit.

Grundstenen var nedlagt nogle måneder forinden ved en højtidelighed på højskolen, og der blev da indmuret en forseglede urne indeholdende et dokument – forfattet af højskoleforstander Kr. Taarup – som til sene tider skal fastholde obeliskens historie. På obeliskens 4 sider kan læses:

Sønderjyder!

Nu er dagen der!

Vi vil hjem!

12 januar 1920

Jorden hører Herren til

Verdenskrig 1. august 1914

Fred 28. juni 1919

Rejst af Højskolen

Og Elevforeningen 1924

Afstemning 10. februar 1920

Dybbølfest 11. juli 1920

Afsløret ved elevmødet

28. juni 1924

Adskilt 31. oktober 1864

Genforenet 15. juni 1920

Hidindtil har Herren hjulpet

Nederlaget i 1864 havde indirekte været baggrund for, at Testrup Højskole blev stiftet i 1866. Her i Testrup som overalt i landet dannedes der i årene efter 1864 Skyttekredse for at opøve bønderne i våbenbrug, så de kunne være parate, når uretten skulle hævnnes. Skyttebevægelsen var i sit udspring en national reaktion på den tyske udfordring. Målet var "Fædrelandskærlighedens vækkelse", og da midlerne var foredrag, sang, legemsøvelser, skydning og eksercits, kunne det nemt forenes med og inddrages i Testrup Højskoles normale undervisning. Egentlig skydning dyrkede man udendørs, men snart kom der i Testrup et "øvelseshus", hvor man kunne arbejde med gymnastik, bajonETFægning og lignende.

Testrup Skyttekreds findes stadig – i dag hedder den TMG med hjemsted i Mårslet, og det er alle mulige andre idrætsgrene end skydning, den levedygtige forening i dag tilbyder egnens befolkning.

Efter afstemningen i 1920 og grænseflytningen mod syd skulle man tro, at den følelsesladede diskussion om det sønderjydske spørgsmål ville høre op, men det var ikke tilfældet. Endnu i lang tid efter anden verdenskrigs slutning optog det sindene i hele den danske befolkning.

Men i dag? Det sønderjydske spørgsmål siger næppe ret mange noget i dag - og det gør genforeningsstenene rundt om i landet nok heller ikke. Men den store obelisk i Testrup Højskoles have bliver ved med at stå der som et minde om den tid, da Slesvig var på alles læber og i alles tanker.

I 1999 – 75 år efter opstillingen af obelirken – har mindesmærket fået en ny plads i Højskolens store have, fordi dens placering kom i vejen for skolens nye store Musikhus.

En usædvanlig brandmand

Christoffer Bågø fulgte fra København med vennen *Jens Nørregaard*, da denne i 1866 startede Testrup Højskole. Sammen byggede de højskolen op, og Bågø, der var teolog og i København havde arbejdet som lærer, virkede i Testrup som historielærer gennem 49 år. Han havde stor sans for kunst, geologi, arkæologi – og så var han en granskende ånd. Der var over Bågøs kæmpehøje, mandige skikkelse en værdighed, som både betog og indgød tillid. Han boede på sin smukke lille landejendom "Fuglsang" i udkanten af Ravnholt skov.

Engang sognerådet var samlet, skulle der udpeges et nyt brandsynsvidne, og et af sognerådsmedlemmerne fik da det muntre indfald at foreslå Bågø til hvervet. Forslaget fik enstemmig tilslutning. Alle kunne se, at det ville være kostelige løjer at få denne fine mand til at gå rundt og kigge på folks ildsteder og skorstene. Oven i købet kunne man i meddelelsen til ham om udnævnelsen titulere ham som "husmand Christoffer Bågø".

Det at være brandsyn var dengang et borgerligt ombud – det vil sige et hverv, som påhvilede den enkelte borger at udføre, når det pålagdes ham. I dag foretages brandsynet – tilsyn med skorstene og ildsteder – af landets skorstensfejere. Bågø må have følt udnævnelsen til denne "tillidspost" mere som en hån end just hæder, og hans første tanke var da også at se at blive fri for hvervet. Han talte med herredsfogeden herom, men denne mente, det var tvivlsomt, om det kunne lade sig gøre.

Da tiden kom, gik Bågø derfor med sine to fælles ud på brandsyn. Nu skete det, at det første sted, de kom, var skorstenen så simpel, at Bågø forlangte den kasseret. De to andre så forfærdede på hinanden. Mon det alligevel ikke var en slem suppedas, der her var lavet? Ville Bågø nu give igen ved at kræve alle lovens paragraffer opfyldt til punkt og prikke? Det ville blive en bekostelig spas for hele distriktet.

Men Bågø lukkede dog øjnene for manglerne, hvor det nogenlunde lod sig gøre og gjorde kun ophævelser, hvor det var absolut nødvendigt. I 23 år beholdt han sin stilling som brandsynsvidne. Først da han havde fået sagerne i en sådan orden, at han syntes, at han med sindsro kunne trække sig tilbage, gjorde han det.

Men nu det pudsige: Bågø blev også en frivillig brandmajor for hele herredet. Ved ildebrande – selv langt udenfor hans distrikt – kunne man i disse år altid være sikker på at se hans høje skikkelse, iført sydvest, regnfrakke og store røjsere. Han førte altid kommandoen på brandstedet, og folk var godt tilfredse hermed, for man vidste, at ved at lystre hans ord, blev alt gjort, som kunne gøres. Han blev en hel autoritet på brandslukningens område.

Når Christoffer Bågø ret hurtigt blev en meget anset mand på egnen – også i kredse som stod Højskolen fjernt – var en af årsagerne nok den lærde højskolemands og teologs store indsats som – brandmand.

Metamorfose

I midten af 80erne skænkede Ny Carlsberg Fonden en skulptur til opstilling i skolegården ved Testrup Højskole. Skulpturens titel er "Metamorfose", der betyder "forandring". Navnet passer til Højskolen, for netop "forandring" har præget den gamle skoles historie.

Testrup Højskole var Folkehøjskole fra dens start i 1866 og frem til 1927. Da overtog Dansk Sygeplejeråd højskolen og oprettede forskole for vordende sygeplejeelever. Det varede til 1974, da sygeplejeforskolen måtte lukke, fordi sygehusene nu selv ønskede at oplære deres sygeplejeelever. Derefter blev Testrup Højskole igen almindelig Folkehøjskole, og det har den været siden.

Der er sket meget på Testrup Højskole siden *Jens Nørregaard* den 2. november 1866 modtog højskolens første 18 elever og derefter gennem 38 år holdt højskole for unge mænd 5 måneder om vinteren og for unge piger 3 måneder om sommeren. Fra 1870 var der for det meste 100 højskoleelever både sommer og vinter. Også i skolens sygeplejeperiode lå elevtallet på både forårs- og efterårsholdene på 100. Og i dag under forstander *Jørgen Carlsens* ledelse – forstander siden 1986 – kan man glæde sig over, at skolen stadig er fyldt med elever – at komme på venteliste er i dag slet ikke ualmindeligt.

Testrup Højskole har siden 1968 været en selvejende institution. Bag højskolen i Testrup står skolens Elevforening, der er en forening af tidligere elever, og Testrup Højskoles Skolekreds, hvis formål er at støtte højskolen i dens fortsatte arbejde som folkehøjskole. Enhver i lokalsamfundet kan blive medlem af Skolekredsen.

"Metamorphose" – skulpturen i skolegården – var tidligere opstillet midt på gårdspladsen, hvor der nu i stedet er plantet et lindetræ. Skulpturen har fået sin nye placering ved indgangen til foredragssalen – og det er en gevinst for kunstværket – det er lige før, man nu synes om den. – Forandring sker der stadig på Testrup Højskole.

Testrup Købmandshandel

Ved folketællingen i 1901 var huset på hjørnet af Testrupvej og Tingskovvej, Tingskovvej 2, beboet af *Johannes Rasmussen*, hans kone *Mariane*, og deres fire børn. Johannes Rasmussen angiver, at han ernærer sig som skomager og høker.

Det kan synes mærkelig, at Johannes Rasmussen offentligt skiltede med at være høker, da det dengang ikke var tilladt at drive handel eller udføre håndværk inden for et "bælte" i en afstand af 1½ mil fra købstaden Århus.

Læbæltebestemmelsen gav købstadens borgere en beskyttelse af deres erhverv, men bestemmelsen var her ved århundredskiftet begyndt at smuldre – også i Hørret og i Mårslet fandtes der i 1901 en høker – og i 1903 blev bestemmelsen da også ophævet, hvorved favoriseringen af købstadens handlende og håndværkere ophørte.

Johannes Rasmussen var landhøker – ikke købmand. Der var en forskel. Høkerhandel omfattede kun den almindelige småhandel med et begrænset vareudbud. Men med ophævelsen af "læbæltet" i 1903 kunne varesortimentet udvides, og grunden lægges til det, der skulle blive TESTRUP KØBMANDSHANDEL. Johannes Rasmussen var 51 år i 1901. På et tidspunkt har han afhændet sin forretning til *Kjærsgaard Rasmussen*, men han magtede ikke at drive en købmandshandel. Han gik fallit, og TESTRUP KØBMANDSHANDEL blev så overtaget af indkøbsringen "Danske Købmænd", der indsatte *Helmer Rasmussen* som daglig bestyrer af forretningen.

Viggo Riis, der aldrig var bange for en udfordring, havde fra sidelinien fulgt købmandsbutikkens triste skæbne, og i 1934 – som 30-årig – slog han til og købte TESTRUP KØBMANDSHANDEL af "Danske Købmænd" og fik lov til i en overgang at beholde indkøbsringens bestyrer til at passe forretningen, for Viggo selv havde aldrig tidligere beskæftiget sig med købmandshandel. Viggo stammede fra Hjørring. Han kom som ganske ung til Vilhelmsborg, hvor han blev landvæsenselev. Derefter hjalp han til på sin onkel Adserballes gård i Testrup og hos sin anden onkel, der drev Testrup Teglværk, hvorfra Viggo kom til at køre mursten rundt til byggepladserne.

I 1936 blev Viggo gift med *Grethe*, datter af teglværksejer *Thorvald Skovgaard* og hans kone *Sara*. Kort efter blev de nygifte selv kastet ind i at drive TESTRUP KØBMANDSHANDEL, da bestyreren meddelte, at han havde købt egen købmandsforretning. Selv om Viggo ikke havde købmandsuddannelse, så havde han en idé om, hvordan det skulle være. I Kjærsgaard Rasmussens tid som købmand var Viggo ofte kommet i forretningen og alt for tit hørt: "Nej, det har vi ikke", når pigerne fra Højskolen kom for at handle. Sådan skulle det ikke være – vareudbuddet skulle være det, kunderne ønskede, og sammen tog Viggo og Grethe fat på at opbygge den TESTRUP KØBMANDSHANDEL, som Viggo kom til at stå som ejer af gennem 46 år.

Huset med forretningen, som Grethe og Viggo i 1936 flyttede ind i, var opført af Johannes Rasmussen, skomagerne og høkeren, der kunne lidt af hvert – blandt andet

byggede han også violiner – men det viste sig snart, at det med "lod og water" var han ikke gået så højt op i, da han opførte huset. Huset som sådant var godt nok, og skævhederne i gulvene lærte man efterhånden også at leve med. I den ene ende af huset var der fra begyndelsen bygget en sal – det var der Testrupborgerne mødtes, når der fx var høstfest i landsbyen. Salen måtte i Viggos tid vige for plads til lager og til garage. Selve butiksløkkalt, der jo ikke er ret stort, var tilmed delt på tværs af en skillevæg! Den blev revet ned for at give plads til det større vareudbud. De to store butiksvinduer ud mod Tingskovvej er kommet til senere – til at begynde med var vinduerne på hver side af indgangsdøren almindelige trefags sprossevinduer. Ellers er der ikke ændret meget på huset. Fjernelse af skillevæg mellem to små stuer, installering af varme og af nyt badeværelse i 1937 er de største ændringer.

Mel, sukker og gryn kom hjem i 50 kg sække. Herfra hældtes indholdet ned i skufferne i butikken, hvorfra det blev opvejet, når en kunde ville købe det. Fra en sirupstønde blev der tappet sirup i en spand, hvorfra det kunne hældes i de glas, kunderne selv medbragte. Brun sæbe var opbevaret i en spand, hvorfra det med en slev blev øst op og pakket i pergamentpapir. Spegesild stod i en tønde på gulvet, og herfra solgtes de stykvis. Foruden værktøj til landbruget var der isenkramvarer – gryder, pander og kasseroller, der hang ned fra loftet. Specielt små kasseroller solgtes der mange af til højskolepigerne. Så kunne de på et spritapparat på værelset koge deres tevand. Dertil kom selvfølgelig salg af tobak og chokolade, og af øl og spiritus. Til købmandshandelen hørte også en benzinstander – den var opstillet på hjørnet over for butikken, men blev fjernet i 60'erne.

Handelen med bosiddende kunder foregik for det meste med kontrabog. Når kunden købte, blev varer og pris ført ind i bogen, som hver måned blev talt sammen og månedens køb gjort op. Til butikkens kunder hørte også teglværkarbejderfamilierne i Testrup. De boede nær teglværket i huse, der var finansieret af Grethes far, teglværksejer Thorvald Skovgaard. Butikkens åbningstid var fra tidlig morgen til sen aften, også om lørdagen, hvor der først blev lukket kl. 21-22. Det var højskoleelevernes handel, der talte mest. Uden Højskolen ville TESTRUP KØBMANDSHANDEL ingen berettigelse have. Det var piger, der var på de to årlige højskoleophold af 5 måneders varighed – piger, der var kommet til Testrup på forskole, inden de kunne blive optaget på sygehusene som sygeplejeelever. I de to måneder af året hvor der ingen højskoleelever var, blev der gjort rent og ryddet op i forretningen, og det skete også, at købmandsparret i disse stille perioder lukkede i otte dage for at tage en tiltrængt ferie.

Butikken var Grethes – det var hende, der passede den – Viggo kunne godt lide, at der hele tiden skete noget nyt og spændende, og derfor havde han så mange andre gøremål at passe. Han kørte fortsat mursten for teglværket, han handlede en overgang med grise og han kørte rundt og købte flasker hos andre købmænd. Dengang havde hvert bryggeri egne flasker – Ceres deres og Tuborg deres – og bryggerierne tog kun imod egne returflasker. Efter flaskesortering derhjemme solgte Viggo dem til Stilling Flaskecentral. Det med flaskerne var begyndt i det små, men det endte med at blive et stort

foretagende. Og så var der Viggos Øldepot – Albani øl, som han havde fået forhandlingen af i Århusområdet i 1954. Senere oprettede Albani selv et depot for salg i Århus, men Viggo beholdt forhandlingen af Albani øl og vand til forstæderne helt frem til 1988. Albani-depotet blev indrettet i garagen, hvor varebilen blev trængt over i siden for til sidst helt at blive sat udenfor for at få plads til de mange øl- og sodavandskasser. Og her i garagen var der også plads til Viggos duer. Fra sidst i 40'erne til først i 60'erne var han meget optaget af sine brevdUER, som han vandt mange præmier med. Han var medlem af brevdueforeningen i Tranbjerg og siden i Beder. - Ind imellem blev der også tid til en ugentlig varetur til Battrup og Jegstrup, hvor varerne blev betalt med æg, der hjemme skulle gøres rene og lægges i bakker, inden de kunne sælges videre til ægpakkerierne.

Når Viggo var hjemme i Testrup, var der altid åbent hus i det lille lokale bag forretningen. Han var gæstfri, og der kom mange. Når folk var færdige med at handle i butikken, skete det tit, at de lige skulle ind til Viggo for at have en snak og måske en øl. Selv om Viggo var en travl mand, havde han næsten altid god tid til denne "kundepleje", og kunderne kunne blive hængende længe. Når mælkeemanden fra Ravnholt, der kørte rundt med mælk i sin lille hestevogn, kom til Testrup, skulle han og Viggo Riis altid raffle. Først rafflede de om mælk, fløde og kærnemælk, så om en cigar og så om cigaren skulle være gratis eller være til dobbelt pris. Når mælkeemanden på sin videre rute kom til Tingskoven kunne kunderne her på hans humør mærke, om han havde vundet eller tabt derovre hos Viggo Riis.

Alt var dog ikke alene forretning. Viggo var i sin fritid en habil jæger, og han havde mange jagtkammerater, der blandt andre talte godsejer Knud Hviid og dennes bror Axel, gartner Ejner Mortensen fra Mårslet, Gunnar –"Nu"-Hansen fra radiofonien og sadelmager Carl Gøtke, som også ofte besøgte familien i Testrup. Altid når Gunnar "Nu" – var på rejse, sendte han postkort hjem til vennen og jagtkammeraten i Testrup. Viggo, Gøtke og Ejner Mortensen havde lejet jagtturen ved godset "Lerkenfeld", og jagtturen dertil startede altid fredag aften og varede til søndag aften. Jægerne indlogerede sig for natten på Hotel Farsø.

Viggo var også fotograf. Det gik han højt op i. Når der var fest på højskolen, tog han billeder, gik hjem og fremkaldte dem i badeværelset og lod dem derefter hænge op på højskolen, hvor folk så kunne købe af dem.

Og så det med travhestene. Sammen med svogeren *Hans Skovgaard* købte Viggo i 1950 en hoppe – og det blev starten på en spændende tid med ædel hesteopdræt. Til at begynde med stod hestene på "Enggården" – Hans Skovgaards gård ved Tingskovvej

overfor butikken, men da der på et tidspunkt var blevet 15 hopper og ligeså mange føl, måtte Viggo, der fra 1969 var gået sammen med sønnen *Hans Christian* om hesteopdrættet, leje sig ind på "Testrup Søndergård". Hesteopdrættet medførte også, at Viggo en overgang sad i Dansk Travsports Opdrætterforenings bestyrelse. Det var ikke alene opdrættet, der havde Viggos interesse – også besøg på travbanen og ofte sammen med svogeren Hans Skovgaard blev der afsat tid til.

Trods de mange gøremål i forretning og i fritiden blev der også tid til familien, der på et af sønnen Hans Christians mange familie billeder ses siddende i Teglværkets charabanc med en hest forspændt på vej til stranden en søndag.

I 1980, da Viggo var blevet 76 år, overtog *Søs* – datteren – *Inga Benedikte TESTRUP KØBMANDSHANDEL*. Hun købte varelageret og lejede butikken, mens forældrene blev boende i privaten, hvorfra de fortsat kunne følge med i forretningens liv og af og til give en hånd med – og så havde Viggo jo stadig sin Albani-forhandling frem til 1988. Viggo Riis døde i 1994 efter et rigt, eventyrligt og indholdsrigt liv. Hvor må han tit have haft det rigtigt sjovt.. Året efter flyttede Grethe til Mårslet, hvor hun var blevet tilbudt en ældre bolig ved lokalcenter Kildevang, og huset med butikken blev da solgt til *Søs*. Hun flyttede ikke ind i købmandshusets lejlighed, men blev boende med sin mand *Leo Jelling* i deres hus i Malling. Lejligheden og de rum, købmandshandelen ikke selv skulle bruge, blev i stedet udlejet til højskolen, der havde brug for ekstra værelser. Også en del af haven er udlånt til højskolen, der her har indrettet petanquebane og nogle ekstra parkeringspladser.

Når man i dag kommer til TESTRUP KØBMANDSHANDEL kan man lede forgæves efter tøndnen med spegesild. Også sirupstønden er væk – både sild og sirup kommer i dag i farvestrålende glas direkte fra leverandøren. Spanden med brun sæbe er blevet afløst af diverse rengøringsmidler, plastemballeret og opstillet på hylderne. Skufferne med mel, sukker og gryn er tomme – færdigpakkede poser leveret direkte fra grossisten har gjort butikkens egen vægt overflødig. Heller ikke reb, grovvarer og redskaber finder man mere i butikken – til gengæld er der i dag et meget stort udbud af diverse kioskvarer.

Med *Søs* som indehaver er TESTRUP KØBMANDSHANDEL forblevet en selvstændig købmandsforretning – helt uafhængig af alle købmands- og kioskkæder. Butikkens åbningstider er blevet lidt mere humane for købmanden – de fleste dage er der åbent fra 10 – 17.30, onsdag kun fra 13 – 15, og om lørdagen lukkes der kl. 13. Som tidligere er det højskolen og højskoleeleverne, der udgør hovedparten af forretningens kunder. Det kan mærkes, at der i dag er flere penge mellem hænderne på Folkehøjskolens elever end blandt tidligere tiders sygeplejeelever. Men der kommer også kunder fra både by og opland. *Søs* sælger stadig en del friskmalet kaffe, og mange kommer for at købe Økilde Ost uden tilsætningsstoffer og farvetilsætning. Ostene kommer hele hjem og skæres op i butikken – og kunden kan smage på osten inden købet. Også vin er der et godt salg af. Det er vine fra "Østjysk Vinforsyning", der forhandles. Vin solgt fra forretningen kan

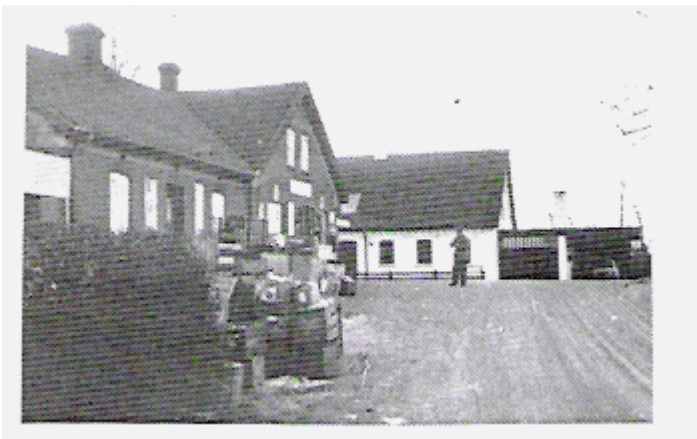
leveres tilbage, hvis alt ikke blev brugt til festen. Tidligere blev der også leveret varer ud til institutioner – det er i dag helt ophørt.

Da der blev installeret "bump" og vejindsnævninger på Testrupvej for at mindske bilisternes fart, kunne det mærkes på købmandsforretningens omsætning. Mange valgte da at køre en anden vej, og det har givet færre strøgkunder. Frygten for, at den planlagte omfartsvej mellem Beder og motorvejen, som skal gå tæt forbi Testrup, kan trække i samme retning, er stor.

Da Søs i 1980 havde overtaget TESTRUP KØBMANDSHANDEL, begyndte de meget omtalte julekoncerter i butikken. I en halv snes år lykkedes det *Anders Errboe* at samle en håndfuld musikere til et blæserorkester, der en af de sidste dage inden jul lod glade juletoner klinge ud over den forsamling på mellem 50-75 mennesker, det var lykkedes at skubbe sammen i det lille butikslokale.

Kommer man forbi TESTRUP KØBMANDSHANDEL en varm sommerdag, er det ikke usædvanligt at se pladsen foran forretningen besat med glade mennesker, der nyder en is eller en øl. Måske har én taget sin guitar med til forhøjelse af den specielle stemning, man møder her. Det kunne man opleve i Viggo og Grethe Riis' tid, men i dag er alt på pladsen foran huset ikke, som det var dengang – de store gamle facadeskilte på huset mangler. En nat i februar 1990 blev de sjældne emaljerede reklameskilte, der prydede butiksfacaden, stjålet, og tyveriet er aldrig siden blevet opklaret.

Det er for Søs blevet en livsstil at drive en forretning som TESTRUP KØBMANDSHANDEL. Idéen er, at det skal være lidt anderledes. Men det er også et utroligt hårdt arbejde, og det kræver et godt helbred. Uden familiens opbakning og hjælp gik det ikke – Leo Jelling giver tit sin kone en hjælpende hånd i forretningen. At være købmand her er "Frihed uden fritid", men hvilke oplevelser, det giver, siger Søs, der selv mener, at hun i sit arbejde har det mindst lige så sjovt, som faderen i sin tid havde det.

Testrup Købmandshandel ses til venstre med flaskekasser på pladsen foran huset. Den hvide bygning i baggrunden er den tidligere Testrup Friskole - oprettet i 1888 og virksom indtil 1927